

Dum mezepeklo la judoj de centraj eŭropaj landoj uzis parole la lingvojn de popoloj, inter kiuj ili logis, plejgrandparte la diversajn germanajn dialektojn. Kiel lingvo de kulto kaj liturgio servis al ili la biblia hebrea, lernita en la elementaj religiaj lernejoj, dum en la superaj rabenlernejoj por skolastikaj talmaistudoj disiĝis servis la aramea. Tiel naskiĝis en la setcoj de Rejnlando proksimume antau unu jarcento la kombino el la t.n. "Mittelhochdeutsch" (mezsupra germana) kun la biblio-hebreo kaj la talmud-aranea. En ĝi svartsis unupaj grekaj, latinaj, provencaj kaj italaj vortoj, kiel atesto pri la judaj eidevigitaj vazoj el la lando al Lario. Estis ĝi la t.n. "judgermania jargono", kiu ion post ion farigis rimedo kaj esprimilo por interkomunikado inter ĉiuj mez-eŭropaj judoj. Inter la rivero Zajno ĝis Ĉebro, de la suda Pado ĝis la Karpa montaro, en ĉiuj dissemitaj judaj komunumoj porgrade ekfunkciis tiu ĉi miksilngvajo.

La krucmilitista militmarŝaj venkoj survoje al la Sankta Terro konencigis plej unue per pompaj elbuĉadoj de ĉiuj komunumoj de judoj, kiuj kiel diirucuistoj, estis la plejjunaj viktimoj de Kristonaj liberaĝaj penstrecoj. Dum la pestepidemioj en la centro Eŭropo la kristana urbanara masakris judojn, akuzinte ilin pri venenigo de putoj. Kaj la sendependovaj judoj estis eidevigitaj anase migri orienten, poluoj kaj Litovujon laŭ invitoj de tieaj reĝoj: Boleslaw la Pla (1264), Kazimiro la Granda (1334). - La influo de Ester, lia juda amatino, kaj la invito de Vytautas (Vitaldo), la Grandduko de Litovujo (1398), cele ka judoj disvolviĝis, evoluui la interstancan komercen.

Sub influoj de pola, blankrusa kaj ukraina lingvoj la judgermania jargono ensordis abundan krenton da slavaj vortoj, parolturnoj kaj esprimanieroj. La slavstila simileco formis la frazkonstruon kaj la vortaranzon de la Jargono. Germanaj afiksoj okazis uzataj ĉiuj la slavlingva maniero. La nova Lingvo Konglomeracoj rilatis al 65-70 % da germandevenaj, 20-25 % da semidejaj kaj da ceteraj slavaj elementoj, kunsfundigis en harmonia strukturo, kreante la jidan lingvon, plenan da ricigea multnuna intera enhavo kaj de gronda, kolorika kaj forteprima poetika ĝamo.

Sian alfabeton la jida transprenis el la hebrea, apikinte ĝin al la bezojon de la jida sonsistemo kaj takstirekto de flanko dekstra maldekstre. Du tempoj formis en la jida apartaj dialektoj, el kiuj la plej gravaj estas: la litova, kiu subdividiĝis en la jida apertaj dialektoj, kaj la pola, kiu subdividiĝis en la jida subdialekto galicia. La dialektoj differenciĝas inter si eiskluzive laŭ la fonetiko.

Restis en la jida multaj vortoj, kiuj en sia fontlingvo artikigitaj ĉesis funkci. Kiel ekz.: "Eduam" (bofilo, nun "Schüler" (bopato, mun "Schwiegervater"), multaj germanaj vortoj ricevis en la jida tunovaj signifojn: ekz. la verbo "dürfen" (rajti, povи) en la jida "zarīt" (bezomi). La sama fenomeno okazis kun multaj hebreaj vortnocioj. Ekz. en la hebrea "kley zere" signifas - muzikaj instrumentoj, dum en la jida la arba vorto kinfandigis en "klement", kio signifas muzikantlon. Eksistas jida vortoj, kiuaj kuneis kelkajn germanajn vortelementojn sian nociojn laŭ slava maniero. Ekz., el "Aind" - libro Kreigis "Kimpf", kio signifas: - naskokusa stato de virino. El la germana fraso: "Nie bei euch!" - nerian (same okazu) ĉe vi, kreigis la jida "nebit" - eldiranta dum akado pri malbona okazintajo kiel bedaŭrespirmo. Speciale fenomeno de la jida estas ĝiaj elgermanaj vortelementoj sian nociojn laŭ slava maniero. Ekz., el la germana "über" (trans, pole "prze") kaj "machen" (fari, pole "robić") formaiĝis la jida "über machen", en senco: "Sanft!" (germane "umhändern"), laŭ la pola "przerobić". Alia ekzemplo: el la germana "zu" (en senco de "tro") - kaj la verbo "essen" - mangi, formaiĝis la nekutima en la jida lingvo "cugegesen" - mangi ĝis tratediĝo.

Tro malmulte da literoj kaj kontaktoj, jialingve vezitaj, postrestis de la epoko ĝis jaro 1250, por ke ni povu konkredi pri la stato de la tisna jida lingvo. Inter la jaroj 1250 ĝis 1500 okazis la ensurado de slavaj elementoj en la jida lingvo ekzistas ek de la 1382-a jaro. Inter jaro 1500 ĝis 1700 la jida literaturo estis ekskluzive kaj noraltama. Pregaroj kaj jidilingvaj interpretoj ekzistis anstataŭ la apero de la presarto. Konkordanca vortaro hebreo-jida aperis en Krakovo dum jaro 1582. En la fino de la XVI-a jarcento jam aperis en la jida modifitaĵ karilimromanoj

ANTŪPAROLO.

En la universitata biblioteko en Jerusalen, Israelo, estas du manuskriptoj de L. Zamachcif en la rusa lingvo:

- 1) Provo de gramatiko de novjuda lingvo, 65 paĝoj, 21 x 34,5 cm.
  - 2) Alvoko al la juda intelektualaro, 47 paĝoj, 21 x 34,5 cm.
- Manuskriptoj estas multloke ne klare legoblaj. Jaroj, kiom estas verkitaj manuskriptoj, estas ne konataj. Probable estas ne konataj. Probabile estas verkitaj: la unua manuskripto inter 1879-1882, la dua ĉirkaŭ 1901. Tradukis la unuan manuskripton J. Kohendek, la duan Adolf Holzhaus. Per publikigo de tiuj manuskriptoj estas publicigitaj ĉiuj verkoj de L. Zamachhof.
- L. Zamachhof sub pseudonimo Dr. X. publikigis artikolan "Pri juda gramatiko kaj reformo de la juda lingvo" en la judlingva revuo "Lein un Vissenschaft" ("Vivo kaj Scienco"), n-ro 1, 1909. Foto de la artikolo kaj traduko estas prezentataj en la libro Adolf Holzhaus. Doktoro kaj lingvo Esperanto sur paĝoj 22 - 34.

Adolf Holzhaus

tradukitaj kaj novelaroj laŭ la talmudaj legendoj en stilo de la germanaj "Volksbücher" (popol-libroj).

La jidlingva artliteraturo konencis elseke de la apero de la tiel nomata "Kerealkela mavorado", dum la dua duono de la XVIII-a jarcento sub influo de la filozofo Moseo Mendelsson (6.9.1729-4.1.1786 Berlin, Germanujo). La assimilacia tenenco inter la germanlandaj judoj kauzis la statilingvo. Sed samtempe tiu ĉi klerigado en la tutta Eŭropo, kiu anstataŭis la statilingvoj, konsistis la jida lingvo ma mavorado infiltri ekfloron de la jida sekulara popol-literaturo en la orienta Eŭropo. Tamen ĝis la XIX-a jarcento la intelektaj rondoj tie spirite sin nutris per literaturo hebrea, kvazaŭ parole servis al ili la jida.

Du la XIX-a jarcento ekiprogresis la jida literaturo en orienta Eŭropo. Ĝi konsistis per Zonanjo de Israel Aksenfeld (1787-1866), dramisto Shomo Ettinger (Ponludo 1801-1826), didaktoj rakontoj de Ajzik Meir Dik (1814 Vilna, Rusujo), - 24.1.1893 Vilna) kaj la poeziaĵoj de la popolkantistoj Wolf (Velvel) Zbar'jer, (vernone Erenkrantz 1819-1883) kaj Ber Broder (vernone Margoliess; 1815 Brody, Galicio - 1880 Karlsbad, Aŭstrujo), kaj fine alkreskis ĝis la Klasikulo Mendelsohn (vernone Salom Jakob Abramović (20.12.1836 Kopil, Litovujo - 8.12.1917 Odessa, Rusujo), ĝis la fondinto de la jida teatro - Abraham Goldfaden (12.7.1840 Starokonstantinov, Ukrailo, Rusujo, - 9.1.1908 New York, Usono), la lirika poeto A. Reisen (1876-1955), La pseude-sentimentalan romantikison de Jakob Dinesohn (1856 Litovujo - 1919 Varsovio) kaj la "bulvaran roman-literaturon" de la aventur-romanisto Naum Meir Saakov (pseude nomo Šomer, 1849 Blankruiso - 1906 New York, Usono) fornalais el la literaturo la verkoj de Šalom Alejhem (vernone - Salomon Rabinovic 2.3.1859 Perejaslav, Ukrailo, - 13.5.1916 New York, Usono), majstro de la realista novelo, karakterigita kiel "rakonto kun rido tra larmo". Inter la klasikuloj de la jidlingva prozo estas mencindita Icchak Lejb Perec (18.5.1851 Zamosc, Polujo, - 3.4.1915 Varsovio), aŭtoro de noveloj kaj filozofiaj enlibroj. Dum nia nuna jarcento interne disfaailiteraturo la verkoj de Šalom Alejhem (vernone - Salomon Rabinovic 10.7.1957 London, Anglujo), Israel Jehošua Singer (30.11.1893 Bilgoraj, Polujo, - 10.2.1944 New York, Usono), Icchak Ba'evis Singer (27.7.1904 Radzymin, Polujo, - vivas en Usono), la poeto Icik Manger (28.5.1901 Černovici, Rusujo, - 1963 Tel Aviv, Israelo) kaj aliaj. Multaj talentplenaj romanistoj, novelistoj, teatralaj verkistoj kaj poetoj aperis en la jida literaturo la unuj jardekoj de la nuntempo. Qis... la sorto de 1' jida diasporo. - La troviĝo de judo-j inter antisemida-nacioj, sur tereno de fremdaj landoj. Dur la jaroj de la II-a mondumaldo (1.9.1939-2.9.1945) koncentrigis Hitler pre-kie peris 6 milionoj el ili en nepriskribebaj torturoj. Estis la plejmulto el ili guste tiuj, kies hejalingvo estis la jida, triono da tutmonda juda nacio.

En Sovetujo estis la hebrea lingvo ĝiam nepermisita tuzio. Dum la postnataj jaroj ekvenis Stalin (vernone Josif Džugashvili, 21.12.1879 Gorji, gubernio de Tiflis, Rusujo, - 5.3.1953 Moskvo, Sovetujo), la kruula sangavila diktatoro de Sovetujo, la faroj de Hitler (20.4.1889 Branau, Aŭstrio, - 20.4.1945 venenigita en Berlin, Germanujo). Insinuante ĵe judaj kuracistoj, ke iiii venenigis Naksimón Gótskij (vernone Aleksej Pjetškov, 28.3.1868 Nižnij Novgorod, Rusujo, - 18.6.1936), Stalin arestis multon da ili. La judaj komunistoj agemulo li akuzis pri trockismo,

*) La jidajn ruslingajn verkistojn pri "kostopolitismo" kaj la jidlingoj pri sovietismo. Komenciĝis amasaj forsendadoj de ŝiuj tiujn Siberion, fakte tien, de kie ne ekristas reverpo. La jidajn popul-kaj mezlemejoj estis fermitaj, la jidaj gazetoj kaj "Jurnaloj" cenzigitaj aperadi, la teatroj, eldonejoj kaj kulturinstitucioj eksagigitaj, bibliotekoj forrabataj kaj la tuto de jidlinga agado elradikiĝis. Estis atendita tutsovetlanda pogromo... Felice (1953) Stalin mortis (ali estis mortigita?). Tamen la jidlingva kulturgado restis malpermesita. Nur por pretekste nei le malpermeson, estis lasita pressado de unu kvazaŭjara "Jurnal" kun unu dusemajna gazeto en Eiroojudan. **) De tempo al tempo oni aperigas ĵurnalojn ĵidajn libretojn.

Rimarko de Adolf Holzhauz.
*) Lev Trockij, vernone Lajos Bronstein, 6.11.1879 Janovka, gubernio de Kersno, Rusujo, en "Mexico City, Mexiko", estis murdita laŭ ordono de sangavida Stalina la 21.8.1940.

**) Eiroojuden estas 107 km okcidente de Kacarovsk, estas ĉefurbo de jida ĉiutoro regiono de 1925.

5
jidlingva literaturo agado daurigas en Usono, kie ekzistas jidlingraj lernejoj, kulturaj institucioj, gazetoj, Jurnaloj kaj aperas libroj. Sed ilia krento malmultigas kaj la amplekseco de la jida kultura aĵado malvarstigas pro posicione funkciigita de la lingvo, kaŭze de venko marșanta assimilacio. Same en la ceteraj sudamerikaj kaj okcident-eŭropaj landoj.

Nur Israelo, kies statilingvo estas la hebrea, servas kiel la lasta azilo de la jidlingva kulturo, ĝis kiam vivos la generacio de judoj, venintaj el la orienta Eŭropo. Tamen ĝis la XIX-a jarcento la intelektaj rondoj tie spirite sin nutris per literaturo hebrea, kvazaŭ parole servis al ili la jida.

Du la XIX-a jarcento ekiprogresis la jida literaturo en orienta Eŭropo. Ĝi konsistis per Zonanjo de Israel Aksenfeld (1787-1866), dramisto Shomo Ettinger (Ponludo 1801-1826), didaktoj rakontoj de Ajzik Meir Dik (1814 Vilna, Rusujo), - 24.1.1893 Vilna) kaj la poeziaĵoj de la popolkantistoj Wolf (Velvel) Zbar'jer, (vernone Erenkrantz 1819-1883) kaj Ber Broder (vernone Margoliess; 1815 Brody, Galicio - 1880 Karlsbad, Aŭstrujo), kaj fine alkreskis ĝis la Klasikulo Mendelsohn (vernone Salom Jakob Abramović (20.12.1836 Kopil, Litovujo - 8.12.1917 Odessa, Rusujo), ĝis la fondinto de la jida teatro - Abraham Goldfaden (12.7.1840 Starokonstantinov, Ukrailo, Rusujo, - 9.1.1908 New York, Usono), la lirika poeto A. Reisen (1876-1955).

La pseude-sentimentalan romantikison de Jakob Dinesohn (1856 Litovujo - 1919 Varsovio) kaj la "bulvaran roman-literaturon" de la aventur-romanisto Naum Meir Saakov (pseude nomo Šomer, 1849 Blankruiso - 1906 New York, Usono) fornalais el la literaturo la verkoj de Šalom Alejhem (vernone - Salomon Rabinovic 2.3.1859 Perejaslav, Ukrailo, - 13.5.1916 New York, Usono), majstro de la realista novelo, karakterigita kiel "rakonto kun rido tra larmo". Inter la klasikuloj de la jidlingva prozo estas mencindita Icchak Lejb Perec (18.5.1851 Zamosc, Polujo, - 3.4.1915 Varsovio), aŭtoro de noveloj kaj filozofiaj enlibroj. Dum nia nuna jarcento interne disfaailiteraturo la verkoj de Šalom Alejhem (vernone - Salomon Rabinovic 10.7.1957 London, Anglujo), Israel Jehošua Singer (30.11.1893 Bilgoraj, Polujo, - 10.2.1944 New York, Usono), Icchak Ba'evis Singer (27.7.1904 Radzymin, Polujo, - vivas en Usono), la poeto Icik Manger (28.5.1901 Černovici, Rusujo, - 1963 Tel Aviv, Israelo) kaj aliaj. Multaj talentplenaj romanistoj, novelistoj, teatralaj verkistoj kaj poetoj aperis en la jida literaturo la unuj jardekoj de la nuntempo. Qis... la sorto de 1' jida diasporo. - La troviĝo de judo-j inter antisemida-nacioj, sur tereno de fremdaj landoj.

Dur la jaroj de la II-a mondumaldo (1.9.1939-2.9.1945) koncentrigis Hitler pre-kie peris 6 milionoj el ili en nepriskribebaj torturoj. Estis la plejmulto el ili guste tiuj, kies hejalingvo estis la jida, triono da tutmonda juda nacio. En Sovetujo estis la hebrea lingvo ĝiam nepermisita tuzio. Dum la postnataj jaroj ekvenis Stalin (vernone Josif Džugashvili, 21.12.1879 Gorji, gubernio de Tiflis, Rusujo, Sovetujo, - 5.3.1953 Moskvo, Sovetujo), la kruala sangavila diktatoro de Sovetujo, la faroj de Hitler (20.4.1889 Branau, Aŭstrio, - 20.4.1945 venenigita en Berlin, Germanujo). Insinuante ĵe judaj kuracistoj, ke iiii venenigis Naksimón Gótskij (vernone Aleksej Pjetškov, 28.3.1868 Nižnij Novgorod, Rusujo, - 18.6.1936), Stalin arestis multon da ili. La judaj komunistoj agemulo li akuzis pri sovietismo.

*) La jidajn ruslingajn verkistojn pri "kostopolitismo" kaj la jidlingoj pri sovietismo. Komenciĝis amasaj forsendadoj de ŝiuj tiujn Siberion, fakte tien, de kie ne ekristas reverpo. La jidajn popul-kaj mezlemejoj estis fermitaj, la jidaj gazetoj kaj "Jurnaloj" cenzigitaj aperadi, la teatroj, eldonejoj kaj kulturinstitucioj eksagigitaj, bibliotekoj forrabataj kaj la tuto de jidlinga agado elradikiĝis. Estis atendita tutsovetlanda pogromo... Felice (1953) Stalin mortis (ali estis mortigita?). Tamen la jidlingva kulturgado restis malpermesita. Nur por pretekste nei le malpermeso, estis lasita pressado de unu kvazaŭjara "Jurnal" kun unu dusemajna gazeto en Eiroojudan. **) De tempo al tempo oni aperigas ĵurnalojn ĵidajn libretojn.

Rimarko de Adolf Holzhauz.
*) Lev Trockij, vernone Lajos Bronstein, 6.11.1879 Janovka, gubernio de Kersno, Rusujo, en "Mexico City, Mexiko", estis murdita laŭ ordono de sangavida Stalina la 21.8.1940.

**) Eiroojuden estas 107 km okcidente de Kacarovsk, estas ĉefurbo de jida ĉiutoro regiono de 1925.

La jidlingva gramatiko de L. Zamenshof ne estas la unua provo prezentis sisteman regolaron de la jida lingvo. Jam en 1850 jaro la verkisto Elijah Bahur Levita (8.2.14.08-15.49 Venecio), aŭtoro de kelkaj aventur-romanoj en la jida lingvo, verkis hebreo sian libron "Profeto Elija", en kiu li literale skribis (verdire, ne metode kaj sensisteme), la regulojn de jidlingva gramatiko. Mencindinda estas la fakteto, ke la unua sciencoj esplorlaboro pri la jidlinga fenomeno ne estis verkitaj de judoj. Tio ĉi okazis dum la humanisma skolismo-reforno novardo en Germanujo sub influo de Johano Reuchlin (legu: Rejklino; 22.2.14.52-30.6.15.22 Lebenzell). Tiu ĉi humanismo instruis, ke la alernando de la kristanismo devas sekvi la linion de kritika lingvistika esplorlaboro de ĝiaj unuaj fontoj, sed ne nur la linio de eklezio, kaj tradicio dogmato. Tiu ĉi teso kauzis ekinteresojn de kristanaj sciencistoj pri jidismo en ties diversaj riveloj. Reuchlin sin dediĉis al esplorado de hebreo kaj de aramea lingvoj. Sed Johano Buxtorf-la-patro (legu Büsktorf; 25.12.15.64-13.9.16.29 Basel), profesoro de la hebreo lingvo en universitato de Basel, esplorulis arkai la iama samon atingis J. W. Koch (legu Koch) en sia "Brevis grammaticad ad lectionem scriptorum iudeo-grecorum" ("Mallonga ĝvidilo pri legado kaj skribado judo-germano"; 1709). Ankau mencindindaj estas la verkoj de J. H. Calenberg (legu: Kalenberg) "Kürze Anleitung zur jüdisch-deutschen Sprache" (yallonga ĝvidilo en la jid-sch-Teutisch" ("Juda-germania grammatik"); 1733) kaj de W. J. Chrysander (legu: Kriander) "jüdisch-deutsche Grammatik" ("Instrukcio pri la utilo de jid-germania"; 1750).

La jida intelektularo de tiama tempo negektis la jidan, opiniente ĝin vulgara parolrimeido de la simplaĵo, ne taŭga por literaturo kreado. Ilia legalis kaj ver-ramus atingis J. W. Koch (legu Koch) en sia "Brevis grammaticad ad lectionem scriptorum iudeo-grecorum" ("Mallonga ĝvidilo pri legado kaj skribado judo-germano"; 1709). Ankau mencindindaj estas la verkoj de J. H. Calenberg (legu: Kalenberg) "Kürze Anleitung zur jüdisch-deutschen Sprache" (yallonga ĝvidilo en la jid-germanan lingvon; 1733) kaj de W. J. Chrysander (legu: Kriander) "jüdisch-deutsche Grammatik" ("Instrukcio pri la utilo de jid-germania"; 1750).

La jida intelektularo de tiama tempo negektis la jidan, opiniente ĝin vulgara parolrimeido de la simplaĵo, ne taŭga por literaturo kreado. Ilia legalis kaj ver-ramus atingis J. W. Koch (legu Koch) en sia "Brevis grammaticad ad lectionem scriptorum iudeo-grecorum" ("Mallonga ĝvidilo pri legado kaj skribado judo-germano"; 1709). Ankau mencindindaj estas la verkoj de J. H. Calenberg (legu: Kalenberg) "Kürze Anleitung zur jüdisch-deutschen Sprache" (yallonga ĝvidilo en la jid-germanan parolon, fortupinte la uzon de la jida). La aderantoj de la germanaj judoj la purgermanan parolon, fortupinte la popolinguon, per la malalta kromonomo "Jergono". Sub ilia influo la uzo de la jida en Germanujo, Nederlando kaj en aliaj okcidentaj landoj poineis esti estigita.

Nur en la fino de la XIX-a jarcento la jidaj adeptoj de jida lingvo, konsiderinte ĝin memstara lingvo, komencis ellaboradi gramatikon de la sistempa jida. F. Haas publikigis siajn pođapitrain studojn pri la jida gramatiko sub titolo "Der jüdisch-polnischer Jargon" ("La Jargono de polaj judoj") en la jurnalero "Der Israelit", apenaŭ jaro.

*) Rimarko de Adolf Holzhauz.
**) Lev Trockij, vernone Lajos Bronstein, 6.11.1879 Janovka, gubernio de Kersno, Rusujo, en "Mexico City, Mexiko", estis murdita laŭ ordono de sangavida Stalina la 21.8.1940.

**) Eiroojuden estas 107 km okcidente de Kacarovsk, estas ĉefurbo de jida ĉiutoro regiono de 1925.

La jidlingva gramatiko de L. Zamenshof ne estas la unua provo prezentis sisteman regolaron de la jida lingvo. Jam en 1850 jaro la verkisto Elijah Bahur Levita (8.2.14.08-15.49 Venecio), aŭtoro de kelkaj aventur-romanoj en la jida lingvo, verkis hebreo sian libron "Profeto Elija", en kiu li literale skribis (verdire, ne metode kaj sensisteme), la regulojn de jidlingva gramatiko. Mencindinda estas la fakteto, ke la unua sciencoj esplorlaboro pri la jidlinga fenomeno ne estis verkitaj de judoj. Tio ĉi okazis dum la humanisma skolismo-reforno novardo en Germanujo sub influo de Johano Reuchlin (legu: Rejklino; 22.2.14.52-30.6.15.22 Lebenzell). Tiu ĉi humanismo instruis, ke la alernando de la kristanismo devas sekvi la linion de kritika lingvistika esplorlaboro de ĝiaj unuaj fontoj, sed ne nur la linio de eklezio, kaj tradicio dogmato. Tiu ĉi teso kauzis ekinteresojn de kristanaj sciencistoj pri jidismo en ties diversaj riveloj. Reuchlin sin dediĉis al esplorado de hebreo kaj de aramea lingvoj. Sed Johano Buxtorf-la-patro (legu Büsktorf; 25.12.15.64-13.9.16.29 Basel), profesoro de la hebreo lingvo en universitato de Basel, esplorulis arkai la iama samon atingis J. W. Koch (legu Koch) en sia "Brevis grammaticad ad lectionem scriptorum iudeo-grecorum" ("Mallonga ĝvidilo pri legado kaj skribado judo-germano"; 1709). Ankau mencindindaj estas la verkoj de J. H. Calenberg (legu: Kalenberg) "Kürze Anleitung zur jüdisch-deutschen Sprache" (yallonga ĝvidilo en la jid-germanan lingvon; 1733) kaj de W. J. Chrysander (legu: Kriander) "jüdisch-deutsche Grammatik" ("Instrukcio pri la utilo de jid-germania"; 1750).

La jida intelektularo de tiama tempo negektis la jidan, opiniente ĝin vulgara parolrimeido de la simplaĵo, ne taŭga por literaturo kreado. Ilia legalis kaj ver-ramus atingis J. W. Koch (legu Koch) en sia "Brevis grammaticad ad lectionem scriptorum iudeo-grecorum" ("Mallonga ĝvidilo pri legado kaj skribado judo-germano"; 1709). Ankau mencindindaj estas la verkoj de J. H. Calenberg (legu: Kalenberg) "Kürze Anleitung zur jüdisch-deutschen Sprache" (yallonga ĝvidilo en la jid-germanan parolon, fortupinte la uzon de la jida). La aderantoj de la germanaj judoj la purgermanan parolon, fortupinte la popolinguon, per la malalta kromonomo "Jergono". Sub ilia influo la uzo de la jida en Germanujo, Nederlando kaj en aliaj okcidentaj landoj poineis esti estigita.

Nur en la fino de la XIX-a jarcento la jidaj adepto de jida lingvo, konsiderinte ĝin memstara lingvo, komencis ellaboradi gramatikon de la sistempa jida. F. Haas publikigis siajn pođapitrain studojn pri la jida gramatiko sub titolo "Der jüdisch-polnischer Jargon" ("La Jargono de polaj judoj") en la jurnalero "Der Israelit", apenaŭ jaro.

*) Rimarko de Adolf Holzhauz.
**) Lev Trockij, vernone Lajos Bronstein, 6.11.1879 Janovka, gubernio de Kersno, Rusujo, en "Mexico City, Mexiko", estis murdita laŭ ordono de sangavida Stalina la 21.8.1940.

Viglajn daŭratojn elvokis la problemo pri la alfabeto: ĉu la jida skribado pre-sado uzu la hebreajn, aŭ la latinajn literojn? Ĉar same kiel en la multaj aliaj ĵargonoj, kiujn diversepole, dum siaj migradoj, la jidoj adopte adaptis (en la juda-rama, jud-parsa, jud-hispana ktp.), ili eksordikis en la judo-germanan la uzon de la hebreaj alfabeto. Pli nuns estis la unua, kiu proponis enkonduti la uzon de la latinaj literoj, konsiderante la jidan kiel germanan dialekton. La ciatempe tre fama, viena, juda publicisto, Nathan Birnbaum (oseidonimo Mathias Achter; 16.5.1864 Wien - 1939) defendis la tezon (en la jaro 1902), ke la jida estas memstara germanida lingvo, por kiu tiale oni devas adapti la latinan alfabeton. En 1910 li publikigis verkon "Ausgewählte Schriften zur Jüdischen Frage" ("Elektitaj verkoj pri juda de-mando").

La tezon, ke la jida lingvo bezonas la latinan alfabeton, defendis kaj klarigis L. Zamenhof en artikolo: "Pri la jida gramatiko kaj kiel faro en la jida lingvo", publikita en la Jidlingva Jurnaljo "Leib un Yisrael" ("Vivo kaj Scienco"; Vilno, 10.5.1909). Liaj argumentoj estis simplaj kaj kovirkigaj: en la hebrea alfabeto mankas literoj por kelkaj sonoj de la jida. Dum de alia flanko en la jida parolo ekzistas sonoj, por kiuji la hebrea alfabeto ne posedas konvenajn literojn... La veriton "Provo pri gramatiko de la novjuda" veritis Zamenhof inter la jaroj 1879-1882, kiam li estis studento de la Moskva kaj Varsovia universitato. Tie ĝi okazis dum lia vivperiodo, kiam li entuziasme decidis sin al solvo de judnaciaj problemoj kaj fervore agis kiel ano de la tiel nomata "palestinofila" studenta gruppo. (La palestinofila movado strebis kaj pleidis koloni kaj pere kaj por ju-doj, antau la aporo de la tiel nomata "politika cionismo" de Th. Herzl). Unue Zamenhof penis pri revivigo de la hebrea lingvo, kiel urutspora faktoro por la tutmonde disemanta juda racio. Sed baldau li komprenis, ke tio ĉi ne povas sukcesi en kondiĉoj de diasporo. (Verdire, tia revolucio en la juda kulturvivo sukcessis nur en Palestino, kiam tie koncentrigis judoj el diversaj landoj, el mal-similaj kultur-medioj, parolantaj diferencajn lingvojn). Kalesperigante pri la eblo revivi¹ la hebrea lingvo, Zamenhof eksploris pri la reformado de la jida, je utilo de la orient-eŭropa jidoj, ties asimili-ta parto jam dekutinigis uzi la jidan, kaj kiu la popolanoj uzi malikorekte kaj malgliste. Sed baldau li disrevisis ankaŭ pri ĝi, vidinte kiel figmento antakompar-sas la asimiliga proceso, altrudante al la jide parolanta puĉiklo la lingvojn de poroltoj, inter kiuoj la jidaj viras. Resulcis de tiu ĉi proceso forlasas la pli kul-tura tavolo la jidan lingvon. Kaj ĝi la lingvo mem ensortas en sin pli kaj pli multaj fremdaj vortojn, pli jargoniĝas kaj asimiliĝas den...

En la supra mencita artikolo en "Leib un Yisrael" Zamenhof nem konfesas: "Mi arde satis la tiel nomata "Jargonon". Sed pro diversa konsidero, pri kiuji ne estas tie ĉi la loko priparoli ni dubas, ĉu la Jargonon possedas iar, estontecon, kaj ed ĉu ĝenerale, valoras, ke ni deziru al ĝi estontecon..." (vidu la libron de Adolf Holzhaus "Doktoro kaj Lingvo Esperanto", p. 22).

Kaj en la broŝuro "Hilfelisano", p. 10, Zamenhof scribis, ke fininte la "Provo"-r, li venis al konkludo, ke la jida lingvo, kiel germanida dialekteto, fakte ne estas esprimilo de la origina hebrea spirito kaj ties nemian rilaton al la hebrea kulturo. Tial, per ĝia kulturado ni diagrusus ĉi la nobreco nesian koncepton.

La krizo de cionismo post la subita morto de Theodor Herzl (2.5.1903) duapeste-3.7.1904 Salad, Aŭstrujo) kaj la distrikoj pri la reformado de la jida lingvo, reverigis Zamenhofon al la universala kaj kosmopolita vivkoncepto, kaj kiu novaj fortoj li fordonis sin al Esperanto.

Sed ne ĝuleto fortuliganta de montsupro diavastigas je negumo. La artikolo en la Vilna Jurnaljo denove eivokis akrajn dissidentojn kaj ardajn disputojn pri la alfa-

beta problemo en la tutu jida Jurnalaro, faka kaj ĝeneralaj. Pro kaŭzoj konservati-vaj kaj "soci-psikologij", - kiel nomis ilin A. Litvin, la redaktoro de "Leib un Yisrael", - la propono de Zamenhof estis konstruita de la juda popolopino. Tamen ne restis senrezulta. Kiam en Rusujo ekregis la soveta registaro, la kultura departamento de la tiel nomata "Jevsekcio", la fako por judaj aferoj ĉe la komunista partio, elektis Centran Jidjan Crtograjian Komisionon kaj la lasta enkondukis la lati-nan alfabeton, ekskluzive por la sciencaj libroj aperontaj en jida lingvo. Ĝi ankaŭ fiksos determinis la jidilingvan gramatikon. Kaj verdire, inter la jaroj 1922-1938 a-pars en Sovetuo kalkaj sciencaj verkoj jidlinviraj per latinaj literoj.

Sed verkoj beletraj restis presataj per la hebreo a-fabeto, ĝuste pro motivo jam menciti.

La ortografiu enkondukita en Sovetuo ne kongruis kun tiu, kiu proponis Zamenhof. Rilate al la gramatiko en la tutu jidlingva literaturo kaj gazetaro estis funkciis la regulare ellaborita inter 1935-1939 jaroj per la "Juda Scienca Instituto" ("JTSI"), en Vilnius. Estas ĝi gramatiko multe malpli puritana, ne tiel rigora kaj ne same strikta, kiel la Zamenhofa. La Zamenhofa "Provo" enhavas multajn preferin-prezige, pli fuisse striktaj kaj multe pli rilate al la deklinacioj kaj konjugacioj reguloj. Ĝi estas multe pli elasta rilate al la edloj ĉi afiksoj. Tamen ĝia plej grava avantajo konsistas en la fiksita ortografio pere de la latinaj literoj.

Unu el la malnovaj problemoj de la jida ortografio ĝiam estis, ĉu uz, aŭ allasi skribi la "mariajn", la ne elparolenda literojn, aperantajn en la verbo-inflinitivo kaj en kelkaj konjunkcioj, aŭ subjunkcioj. Ĝar tiuj mutaj literoj estas tanem uzulitaj, sed provizis ilin per supersignoj (ē, ķ, ķ, ķ). Zamenhof decidis lasi la mutajn literojn, sed provizis ilin per supersignoj (ē, ķ, ķ, ķ, ķ). Por ke la foneoj restu videblaj, kaj tial kompreneblaj, kvankam na legindaj. Estis ĝi vere genia solvo. Sed ĝi ne estas aplikebla por hebreaj literoj, nur por latinaj. La Zamenhofa "Provo" trafe eksplikas, laŭ kaj reguloj estas aplikeblaj novenkondukitaj germanaj aŭ slavaj vortoj en la jidan. Same rilate al vortoj de hebrelingva deveno. Intereterete, intencis la "Provo" prezenti umecan literaturon linigvonton por la diversaj jidaj parol-dialektoj. Ĝar ĝi la simpla jida demand-grono "Kio" estas ĉi la vorto? - "Vus" - multajn avantaĝojn, bedairinde ne ĝuij akceptindajn, posedas la "Provo". En ĝi reliefe respeguligis la Zamenhofa kapablio science sistemi la studatan materialon kaj metodologie ĝin prezenti.

Sian "Provon" L. Zamenhof veritis rulintge, por prezentri ĝin umavrice al la maru-slajn asimilataj judoj, deinfinitintaj parolizi la jidan. Lia filino Lidia, fervora bahaisino, visitis en la mezo de la tridekaj jaroj de nia jarcento Palestinenon, ĉefe por frekventi la bahaijn templojn en La urboj Hajfo kaj Ako. Ĝi okaze si donacis la verkon al la manuskripta fakto de la Jerusalena Nacia kaj Universitata Biblioteko, kie ĝi estas konservata ĝis nun.

En la posediopo de nia samideanaro devas troviĝi en esperanta traduko la tutu verkon de nia majstro. Jen kiel la "Provo" pri gramatiko de novjuda lingvo" devas esti prezentita ankaŭ en esperanta traduko.

Sian verkon Zamenhof nomis "Provo de gramatiko de la novjuda lingvo", en kram-poj aldoninte la apozicion "Jargono". La epiteto "novjuda" povas erari, ĝi estas rezulto de elruigo. La rusoj nomas la originalan lingvon de judeoj, la lingvon de Babilo, - "antirojido". La parolo funkciantas lingvo de judeoj la rusoj kutimas nomi "la parolata juda". Zamenhof nomis ĝin "novjuda" laŭ kontrasto kun la "antikvojudo". La tradukinto konservis la difinon "novjuda" nur sur la unuaj paĝoj de

sia traduko, poste anstatajigite ĝin per la nocio "jida", enkondukitा de PV. (= E. Grossjean-Haupin. Plena vortaro de Esperanto). Por eviti miskomprenejojn la tradukinto ĉiam uzas la nocion "juda" - rilate al la nacieco; "hebreo" - rilate al la lingvo de Biblio; kaj "jida" - rilate al la lingvo, parolata de la orient-europaj judoj.

Sian verion la aŭtoro unue subskribis per sia kutima pseudonimo "L. Gamzefon". Sed poste, forstrekinte la vortojn "verkis L. Gamzefon", li notis "komplis L.Z.". Sube kaj flanke sekvis latina epigrafo al Cividio "Reci, quod potui, faciant meliora potentes" (traduko: "Mi faris, kion mi povis, faru pli bone povanta").

En la traduko la legonto trovos, ke ĉiu vorto kaj frazoj citataj fremdlingve, ne en la lingvo de la verko mem (tio estas Jide, au germane, ruse kaj tiel plu), estas substrekitaj. Tie, kie la aŭtoro substrekis ne jidän (kaj ne allingvan) vorton, au frazon, por diferenci ilin de la jidaj (au fremdlingvaj) vortoj ali frazoj, la tradukinto prezentiĝis ilin per disa literario.

Glui Klariĝoj al komentoj de la aŭtoro ĵem estas fermataj per rondaj kramponoj: (...). Sed ĉiu klariĝo kaj komentoj de la tradukinto estas fermataj per kramponoj /.../, ofte /.../.

La kvin versaĵerojn de L. Zamenhof, aperantaj en la fino de la manuskripto, ki-el aparta aldonita, la tradukinto citis laŭvorte kaj permisis al si prezentii ankau en versa traduko.

En aparta aldonita aŭtoro citis 23 jidajn proverbojn. La tradukinto permisis al si por ilin komprengi kompari ilin kun proverboj en "Proverbaro esperanta" de L. Zamenhof, 1910, kie svartas specife judaj proverboj multtalente esperantigitaj.

J. Kohen-Cedek
Jerusaleno, 1976

RIMARKOJ de la tradukinto J. Kohen-Cedek.

- 1) La tradukinto severe penis ekzakte postsekvi la originalon en ĉiu ĝiaj detaloj, signante ĝi la pagnumeradon de la Majstro.
- 2) La tradukinto konservis la aŭtoran numeron subteksti per linileto ĉiun fremdlingvan vorton kaj ĝiun vorton de la pritrakata lingvo, - kiu la majstro novas "novjuda". Same ĝi "novjuda" exprimo, ĉu ĝi unuso literario, apartigita de la cetera teksto, se ĝi estas novjuda, - ĝi estas substrekita.
- 3) La ucvividaj vortoj, kiuuj la aŭtoro demarkas per tradukoj, li faras la tradukojn per arkoformaj kramponoj: (...).
- 4) Ĉiu ĵudajn aŭ fremdlingvajn vortojn, al esprimojn de ia majstro n e t r a d u k t a ĵ i n, esperantigis la tradukinto, metinte ilin inter oblikvaj kramponoj, plej ofte kune an la egalsigno: /.../.
- 5) Siajn proprajn klarigojn, se tiuj vere estis necesaj, la tradukinto prezentis en subaj piednotoj, signataj per la vorto: "rimarko de la tradukinto".
- 6) L. Zamenhof nomis la lingvon uzitan de la orient-europaj judoj - "novjuda" por difereci ĝin de la malnova juda lingvo - la hebreo. Ia linivo, en du estis verkita la Malnova Testamento. Generale oni ĝin nomis "judsemana ĵargono".

L. Zamenhof verkis manuskripton "Provo de gramatiko de novjuda lingvo" en rusa lingvo. Manuskripton li ne publikigis; manuskripto nun trovigas en la universitata biblioteko en Jerusalēm, Israelo. Mi kolektas verkojn de Zamenhof kaj publikigas ilin. Mi proponis al J. Kohen-Cedek en Jerusalēm, ke li senpagie traduki manuskripton kaj ke mi, emerito, ricevanta malgrandan pension, je mia kostro eidonu manuskripton kaj tradukon. Li rifuzis. Por mia granda pago li tradukiis manuskripton en Esperanton dum tri jaroj malgraŭ miaj ripetitaj petoj traduki dum unu monato. Mi kompatis tradukon kun la manuskripto kaj trovis, ke en traduko estas multaj eraroj, preterlasitaj vortoj de manuskripto, ke mankas tradukoj de kelkaj jidaj vortoj, ke al multaj personoj, mencitaj en zinkonduko, mankas precizaj naskiĝ-kaj mortodatoj. Mi organizis erarjojn, enprenis preterlasitajn vortojn, aldonis tradukojn ĝi kalkaj judaj vortoj, aldonis precizajn naskiĝ-kaj mortodatojn kaj transskribis korektitar.

<p>záh� (antau�), far (por);</p> <p>filml�n� (sentil), fil (multe);</p> <p>film�n� (kondid), fir (kvart);</p> <p>fonfom (standardo), fon (fono);</p> <p>for�r�n� (veturi), for (anta�);</p> <p>gr�tib�n� (fossi), gr�d (maldelikata);</p>	<p>p. 5</p>	<p>haar�n (interesi), hart (malmola);</p> <p>b�l�ai, ker�n (kerno);</p> <p>kleber�n (sufici�), Klek�n (makuli);</p> <p>kr�tih�n� (riceavi), k�z�g�n zah� (kverelli);</p> <p>k�uhnen (postseki�), k�men (veni);</p> <p>k�si�, lig�n (mensogi);</p> <p>leben�n� (v�i�), leben� (apud);</p> <p>mel�n (desegni);</p> <p>m�st�r�b�t�r� (pli multe), mer�n (karoto);</p> <p>n�mer�n� (prendi), n�men (nomoj);</p> <p>ankor�l� (ankor�l�), no� {post};</p>
---	--------------------	--

En la novjuda lingvo en kelkaj kazoj okazas assimilacio de konsonantoj, konsistanta
en la assimilacio de konsonantoj, ke dum kunigo
de la vortkomenco, mi proponas ĉe adapti la germanan ortografion, ĉar tiu di spirsono estas en certaj lokoj ne uzata entute, sed en aliaj es-
tas uzata tro fervare.

P. 6 e du vortoj (au de vorto kun prefisko), el kiuj la unua finigas kaj la dua koencl-
as per konsonanto de la malpli grava vorto (au komplete, an almena-
u la grado de **gia**, malmoleco, alsimiligas al la konsonanto de la pli grava vorto.
z.z.: Es thut zaf /= farigas/ estas legata: Es thutusai. Skribi tiujn ĉi vortojn oni
evas sen sango kaj akcepti la assimilacion sole en la parolo. La assimilacio okazas
en la sekventaj kazoj:
1) Dum renkontigo de vera formo finiganta per t kun pronomoj du / singulara - vi/
si / = si; zab /= min, vin, lin, sin k.t.p./, kaj kun pronomoj aliaj unusilizaj vor-
oj, se ili ne havas längeran akcenton. z.z.: Yos vlst du /= Kion ci deziras/ (es-
as prononcata vilstu, au ec vlstite, car la juro generala elparolas ĉium fliran ne-
akcentitan vokalon preskaŭ xiel e; yu yeunt zi /= Kie ŝi logas/ (legata: yeuntsi); er hot do (legu: hotto) gevolv blajben /= zam (legata: semtsak) /= li hontas; er deci niit (legu: pastiton) /= ja ne decas; vo-
i deziris ci tie resti; es pastit doh niit (legu: resti) /= kia estas la difereenco; sed: er hot do (legu: hot;
ed. ne tie).
2) Dum renkontigo de la vorto ništ (au niit) /= ne/ kun la vorto do (ne akcentita)

/ = tie ĉi/. Ekz.: es 12 do un es 12 fort nist do (legu: nistto) / = ĝi estas tie ĉi sed ĝi tamen ne estas tie 61.

3) Kelkaj verbaj prefiksoj kaj prepozicioj asimilas sian konsonanton kun la kontra konsonantoj de la verbo (kvante kun la asimilataj formoj estas uataj anke formoj sentanglaj). Ekz.: opgesnit̄en (legu: oggesnit̄en) / = detranĉita;/ opkoñen (legu: otkoñen) / = finkurit̄ /, atropvarrién (legu: arrovvarřen) / = subenket̄ /.

La litero ^z estas pro belsono emmetata inter du konsonantojn, malfacile elparc
 ledajn umsilabojn; sed ĝi estas emetenda nur antau 1 kaj n. Okaze, se la ^z
 lia konsonanto estas malfacile elparolebla kune kun la antaua, la litero ^z ne estz
 emneata, kaj tial unu el la konsonantoj preskau ne estas audiela en la elparol
 Ekz.: Šnaidt (franĉas) estas elparolata preskai kiel snajt; nestit (meuzas) - nesti
 nest. Tamen estus malkorekte skribi mest, ĉar la vorto konsistas el radiko mes
 zin kelkaj okazoj la sono ^z diams la singulara tria persono - z (vidu § 30, No 1)
 ien diams transiras en jen. Ekz.: anstataŭ srzjēn *) oni elparolas srzjeni anstata
 nej; oni elparolas nejeni
 sén transiras en en. Ekz.: la nerekta kazoo de Leibji / = persona nomo virina/
 Rivken anst. Rivkeen; **)
 Elén transiras en Len. Ekz.: la nerekita kazoo de Leibji / = persona nomo virina/
 Leibjen anst. Leibjén; de la radiko šokél / = ŝanceli/ la infinitivo estas šokelén
 ***;
 Anén transiras en enen. Ekz.: en la nerekta kazoo Arñen / = nomo persona virginena
 anstataŭ Arñén; lejkenen / = kontesti, nei/ de radiko lejkēn; rekenen / = kalkuli/ d
 *) La finaĵo de la infinitivo estas en. Vidu § 29, No 1.
 Rivke estas la juda diminutiva formo de la biblia virina nomo Rebeka. Sekvas la vir
 anstataŭ Arñén: lejkenen; lejkenen / = kontesti, nei/ de radiko lejkēn; rekenen / = kalkuli/ d

radiko reflex. Excepto estas la vorto lernen / = lerni/, kvankam kelkaj uzas la formon lernen. Ekz.: nerektu kazo Haimen anst. Haimen / = virginera nomo persona/; nelement / = en men/. Ekz.: nekreta kazo Haimen anst. Haimen / = en nen/. Ekz.: pluralo de plan / = plano/ estas planen anst. planen; *planitiv gefeinen / = trov/ anst.; geflein. Ekz.: pluralo funken / = fajreroj/ anst. funkēn zlaisten anst. langen / = serpento/ anst. infinitivo daiken / = dank/ anst. dankēn klinisamlon, dem langen / = sonor/ anst. klingēn. (La sajraj malkorektaoj kiej en ekz.: la krankēn / mal fine post la vokalo en ankal transiras en en. Ekz.: bouen / = konstrui/ anst bouēn; mir thuen / = mi faras, asgas/ anstatut mir thuen. **)

roj, tial ekzistas tri difinitaj artikoloj: por virgenro - der, por ingenro - di, por neutra - dos. Ekz.: der man / = la virino, di vajb / = la viro, dos king / = infano.

La nedifinita artikolo ne havas pluralon. La difinita plurale havas por tiuj genro la formon di. Ekz.: di mener / = la viroj, di vajber / = la virinoj, di kin-
der / = la infanoj.

La nedifinita artikolo ne deklinas; la difinita havas deklination kaj, kiel ciu alia deklinebla parolelemento de la novjuda lingvo, posedas nur 3 kazojn: rek-
tan, nerekta kaj akuzatiivna (la rekta konformas al la nominativo de la aliaj ling-
voj, la akuzativa - al la akuzativo de la aliaj, la nerekta - al tiuj aliaj kazoj.) Sed en pluralo de la artikolo ĉiu tri kazoj estas identaj. La difinita artikolo
deklinas la sekvantajn maniero:

	Virgenro	Ingenro	Neutra
Singularo	<u>Rekta kazo</u> der	<u>di</u>	<u>dos</u>
	<u>Nerekta kazo</u> dem	<u>der</u>	<u>dos</u>
Pluralo	<u>tiuj kazoj</u> <u>di</u>	<u>di</u>	<u>di</u>

SUBSTANTIVO.

\$ 8.

La substantivo possedas tri genrojn:

P. 11 virgenro, ingenro kaj neutrano. La tri genroj differencas unu de la alta la arti-
kolo kaj lau la formo de la apude uzata adjektivo. Ekz.: la virgenra - der guter te-
te / = la bona patro, la Ingenua - di gute name / = la bona patrino, neutra - dos Eu-
te kind / = la bona infano.

Por difiri la genron de substantivo ni riksu dum la sekventajn regulojn:

a) tiuj vortoj signifantaj per neidentaj personojn kaj animalojn de vira seksuo (sen diferenco pri la finaĵo). Ekz.: der man / = la viro, au la edzo, der hunt / = la hundo.

b) la nomoj de tagoj, monatoj, landoj, jarsezonoj. Ekz.: der sables / = la sabato, monatoj, der cofen / = la nordo, der zuner / = la sonoro.

c) tiuj vortoj signifantaj per neidentaj silaboEl. Ekz.: der zeijer / = la hor-
lojo, der taſtjer / = la paperomujo, der beller / = la pokalo.

d) tiu alia parolelemento, uzata en substantiva senco (escepte kardinalaj numer-
aloj, pri kiu vidu poste). Ekz.: der darmen hot lang sedluer / = la pregado ("la
prego") longa daŭri, der zingen satt ihm / = la kantado ("la kanto") malutillas
al li; der evezians die besser farzen erzähns / = la "due" estas pli bona ol la "unu-
e"/; der gancer als die vert & großen etio "valoras grošon;

ascunajsons / = bela "diligentig"; a hejher gut morgen / = lauita "bonanaten".
(La sajna escepto el tiu ĉi regulo estas adjektivoj kiel di brejt / = la largo (la
"larga") / di heuf / = la "alta" / - kaj la numeroj di heift / = la duono, di dri-
tel / = la triono, di fertöl / = la kvarono/ k.t.p.) Sed la unuaj ne estas adjek-
tivoj uzitaj en senco de substantivoj, sed substantivoj formitaj el adjektivoj, sen
ties finaĵo, kun ŝango de la radiko.

P. 12

vokalo. Se en la indikitaj ni ne rimarkas la ŝango, do tio okazas, ĉar la ŝange-
ndoj estas la vokaloj a, e, o, u (komparu 2, ou). Ekz.: lang - di leng / = longa -
la longo; kalt - di kelt / = malvarma - la malvarmo - la malvarmo / k.t.p. Kio koncernas la vor-
tojn di hellst, di tertēl k.t.p., do ili ne estas numeroj uzataj kiel substanti-
voj, sed nemastaraj numeroj, uzeblaj ĉiam en la sama senco (vidu \$ 21, D).

42

5 e) tiuj nomoj de literoj kaj ciferoj. Ekz.: der lateiner hūf / = la longa ūo (i.e.
brei litero: la vortfira ūo), der kruine f / = la kurka fo, der zibán nitén finc / =
la sep kun la kvin.

f) tiuj vortoj signifantaj oponon, oficon, rangon k.t.p. se nur al ili ne estas
aldonitaj specialej ĉingenaĵoj finaĵoj, pri kiuj temos sube. Ekz.: der kecef / = la vi-
andiso, der sedkén / = la svatisio, der pouer / = la
karparano).

III) Al la ingenro apartenaj:

a) tiuj vortoj signifantaj personon aŭ animalon de ina sekso (estu la ajan ūian
finanjo). Ekz.: di vajbōl / = la virinetto, la edzinto, di cong / = la hundino.

b) tiuj substantivoj finigantaj per ĉi per sufiksoj -ung, -saft, -kajt, -más,
ko, di stenge / = la rubando, di zájle / = la bonvalito, di farcejje / = la dorstu-
grandeco, di finsteris / = la mallumeco.

Rimarko. Speciale ĉingenaĵoj finaĵoj, t.e. tiuj, kiuj servas por signi ingenrojn
kiuj por formado de ĉingenaĵo substancitaj el la virginroj, estas: -ks, -te, -ke, -i,
-ce, inje kaj kelkaj aliaj. Ekz.: der suiste / = la ūusto - la suistino, di suisti-
no, di sediente / = la svatistino, di kejsertinje / = la imperiestrino.

P. 13

c) substantivoj formitaj el adjektivoj sen ingenro finaĵo (sed kutime kun ŝango
de radika vokalo). Ekz.: di krepk / = la malzano (el krepas = malsana), di grēdo
/ = la diketo (el grubo = dika), di brejt / = la largeco.

d) kvantaj numeroj uzataj en senco de kolektivaj substantivoj. Ekz.: di erſte
hundert / = la unua cento, di leste touzēt / = la lasta milo.

III) Al la neutrā genro *) apartenas tri malgranda kvanto de apartaj vortoj. Ekz.:
dos kind / = la infano, dos zo (= la plejjuna).

§ 9

Diminutivaj vortoj (vidu § 10) konservas la genron, kiu ili havas antaŭ la di-
minutivigo. Ekz.: der knop - der knepel / = la butono - la botono; der penec -
der pençel / = la panpeco - la panpoco; di flas - di flésel / = la botelo - la butelo. La
tiej sajna escepto el tiu ĉi regulo estas la vortoj der benkoj (de bank) / = la
benko) kaj di hitel (de der hut / = la kapelo). Sed faktaj benkoj kaj hitel entute ne
estas derivitaj de bank ka hitel; ili ne estas diminutiva formoj, sed meastaraj vor-
toj kiu nemastaraj signifoj (ne benko kaj hitel, sed sega kapo). /= berkej -
sego bank - benko; hut - čapelo; hitel - čapo; rim de la trad. /:.

Difinante la genron de substantivoj oni nelej devas esti influataj de la germana
lingvo, ĉar suffice ofte vorto, apartenantaj en germana lingvo al unu genro, apar-
tenas en la novjuda al alia genro. Ekz.: der Kart: der Russ; der Kart:
di kcp; di fus; die Hirsche.

II germane: die Zunge; der cung; der nosz; der kaus.

/ kapo; fus - gramo, piedoi; bord - cung - langos noz - pazzo karš - ce-
rizo la germana vorto - estas sansencaj.

*) Multaj initante la germanan, metas la artikolon dos antaŭ la jajaj vortoj. La
uzado de tiu ĉi artikolo devas esti singardia, ĉar vortoj apartenantaj al la
neutra genro en la novjuda lingvo estas tre malmultaj. Ĉetero tio ĉi estas unu el la
mai facilaj punktoj, pri kia mi ankorui ne konsideras min planigita esprilis definiti-
van opinion, kaj kia klarigos dum la estonto, kiam ordigos la novjuda .....
/ia novjuda.... ne decifrela linio. Rimarko de tradukinto/

P. 14

Kunmetitaj substantivoj estas formataj samkiel en la germana lingvo - per
simila aligo de unu vorto al la alia, kian la plej grava vorto (la funkciante) es-
tas metata en la fino. Ekz.: der mazerbil / mazcer - lastardo; bilbil - kaluno,
faſakuzoinaſer-bilbil - bastardivana fai ſakuzo, di ſloſfejjer - ſlafloſ - dorao; Kejder - ĉambro/.

Diinitiraj kaj karcesaj substantivoj formigas el la kutimaj per aldonado fisa-
joj - el, - alle (en kelkaj regionoj el judoj ĉiun serĉ-
u)

Den bruder /= la frato/ ..... den bruders (ekz.: bui) /la frat'a libro/;
Dem Jidén /= la judo/ ..... dem jidéns (ekz.: cores) /la jud'aj plaso/;
Lejzerén /= Lazar/ ..... dem jidéns (ekz.: tate) /Lazar'a patro/;
Der svester /= la fratino/ ..... der svesters (ekz.: klej) /la fratín'a vesto/;
Di kinder /= la infanoj/ ..... di kinders (ekz.: cacke) /la infan'aj ludilo/;

La substantivoj oni povas distingui laŭ illaj deklinacioj jenamaj:

1) Al la unua deklinacio apartenas:

a) La vortoj, kiu en la germana lingvo finigas per e, sed en la novjuda - per konsonanto. Ekz.: lomp - lompén /= lampo - lampoj/, sül - sülen /= lernejo, ancau presejo - lernejaj, pregejo/; unusilaba vortoj, kiu finigas per er (ehr). Ekz.: ber /= urs/o/, ber /= tondo/o/, svehr /= bopatr/o/.

b) Al la dua deklinacio apartenas:

a) Ĉiu vortoj, kiu finigas per e (sed ne la diminitivo), kiu senesecepte finiĝas apartenas al la 5-a deklinacio. Ekzample: name - mames /= panjo - panjoj/, bulke - bulko - bulkaj, zeide - zeides /= avo - avoj/, maje - majes /= fabelo - fabeloj/;

b) Ĉiu vortoj, kiu finigas per er (krom la vortoj brader /=frato/ kaj tochter /= filino/, krom vortoj umislabataj vortoj prenita el la hebreo linervo). Ekz.: snajder - snajders /= tajloro - tajloroj/, zejgers /= horlogo - horlogoj/, sed ber - beren /= urs/o/ - ursoj/, kejver - kevorm /= tombo - tomboj/;

c) Ĉiu nomo personaj (krom la diminitivo). Ekz.: alle Lejzers /= ĉiu Lazer- roj/.

d) Ĉiu vortoj kun finaĵo en (escepte la hebreaj). Ekz.: štékén - štékénas /= bastono, - bastonoj/, ajzen - ajzens /= fero - feroj/. Escepte nomen /= nomo/, kiu apartenas al la 4-a deklinacio.

e) vortoj prenita el slavaj lingvoj (ili akceptas es: komparu \$ 19, c kaj 37, c). Ekz.: hultaj - hultajes /= nemionfaremulo, dibocemulo, bolvan - bolvanes /= idolo, stulculo (metafore).

3) Al la 3-a kaj 4-a deklinacioj apartenas la plejmulto de tiuj unustaboj vortoj, kiu en la germana lingvo, same kiel en la juda, havas konsonantaj finaĵojn. Ekz.: vajb - vajber /= virino, edzino/, vati - vant /= muro, muroj/, gizor - gizer /= vitro, vitroj/, hund - hundt /= hundoj/. Al la 3-a deklinacio apartenas ankaŭ vortoj, finigataj per im. Ekz.: ponia - poniar, bezirer /= vizagoj, balailo/.

4) Al la 5-a deklinacio apartenas ĉiu diminitivoj kiu el kaj -ale (sed simplaj vortoj, kiu okaze finiĝas per el kaj ale), ne apartenas al la 5-a deklinacio. Ekzemplo: bretele - bretelek /= bretejo - bretejaj/, štékala - štékalas /= bastoneto - bastonetoj/; sed noci - nodlen /= kudrilo - kudriloj/, cibale - cibales /= cepo - cepoj/.

5) Al la 6-a deklinacio apartenas ĉiu vortoj hebrelingaj (kiom ĉiu vortoj finiĝantaj per š, kaj ankaŭ la nemultaj finiĝantaj per konsonanto, tiuj ĉi apartenas al la 2-a deklinacio). Ekz.: mejlaj - mejlom /= refo - refoj/, ganovim /= ŝtelistoj/. Al la 6-a apartenas kelkaj ne hebreaj vortoj, kiel ekz.: nar - naron /= stultuloj/, tajvojim /= diabloj/, doktentim /= doktoroj/.

6) Al la kategorio de la nedeklinobaj*) vortoj apartenas ĉiu vortoj apartenas ĉiu vortoj, kiu okaze finiĝas per k.t.p. (**) Ekz.: por /= paro/, sok /= sesdeko/, lunt /= luno/, kaj aliajn, kiu apartenas al la 4-a deklinacio, kiu signifas ne deklinacieblaj nur tria, ĉar la literoj e, i ne apartenas al la ŝangabelej vokaloj.

*) Kun ne deklinacieblaj vortoj oni ne kumiksu tiujn vortoin, kiel ekz.: ford /= ĉevalo/, lunt /= luno/, kaj aliajn, kiu apartenas al la 4-a deklinacio, kiu signifas ne deklinacieblaj nur tria, ĉar la literoj e, i ne apartenas al la ŝangabelej vokaloj.

**) Escepto faras la vortoj finiĝantaj per e, kiu ĉiam, kion ajan ili signifi, apartenas al la 2-a deklinacio. Ekz.: kopeke - kopekes /= kopeko - kopekoj/.

Al la ne deklinacieblaj apartenas ankaŭ ĉiu materialsubstantivo (vi-du \$ 15).

Diminutivaj vortoj ŝanĝas ĉian lajn la 5-a deklinacio, sen diferenco al kia deklinacio ili apartenis antau la diminutivigo. Ekz.: tís - tísken, tijski - tijskaf /= tablo - tabloj, tableteto - tabletetoj/; vajb - vajber, vajbel - vajbel /= virino, virineo - virineto/.

Kelkaj diminutivaj vortoj kune kun la finaĵoj de la 5-a deklinacio akceptas en pluralo ankaŭ la finaĵoj de tiu deklinacio, al kiu ili apartenis antau la diminutivigo, - tiel ili ricevas duoblajn finaĵojn. Tiuj ĉi vortoj estas jenaj:

a) ĉiu diminutivoj derivitaj de vortoj apartenantaj al la 6-a deklinacio. Ekz.: sejfer - sfornim /= libro - libroj/, sejferaj - sfornimaj /= libro - libroj/, genevi - ganovim /= ŝtelisto - ŝtelistoj/; stetos /= ŝtelisto/.

b) de la vorto kind /= infano/ - la dimin. pluralo: kinderlaf /= infanetoj/.

Cluj materialsubstantoj apartenas en la jida lingvo al tutaparta, stranezo.

Cluj materialsubstantoj apartenas al speciale akcentata, esprimitante apartajn pripezaĵojn al prikvartaj k.s. unuojn, tiuj ĉi vortoj dekliniĝas. Ekz.: majlén /= komplataj mejloj/, dráj por - dráj farlibte porén /= tri paroj, tri emajlaj paroj/, fins eroßen - fins nej eroßen /= kvin grosoj - kvin novaj grosoj/; evje flunt - evje ejnike flunt /= du funtoj - du umupaj funtoj/.

P. 21

Cluj en altaj lingvoj ne ekzistas kategorio. Tiu ĉiuj estas uzataj ekskluzive en pluralo (apartenante al la ne deklinacieblaj), sed la apuda verbo estas metata en singularo. Ekz.: di milk 12 klor /= la 12 laktetoj, di tej vert kalt /= la farigas malvarma, di breut 12 gesmak /= la pano estas bonsugata, di kost ništ tajjer /= la aveno kostas ne multekoste/. Tiu ne estas lingura substantivo, sed plurala tanta" (latine, proksimume - multkvanta pluralo. Rim. de la tradukinto).

Tiu ĉi evidentigas el ilia uzo. Ekz.: plurale /= per la nova bakilo/), sed mit der näher haker /= per la bonaj infanoj/*)

2) vu 12 diane ŝalac un zaino med? /= kie estas via graso kaj lia mielvino?/. (Se kinder /= kien la bonaj infanoj/*)

1) ne estas permeseble diri mit der friser puter /= kun la frise puter/ (kiel mit der näher haker /= per la nova bakilo/), sed mit di frise puter (kiel mit di frise puter /= kia mielvino?/. (Se 2) vu 12 diane ŝalac un zaino med? /= kie estas via graso singulare, tiom estus korekte diri dejn ŝalac /= kia mielvino?/. (Se via graso/, zajn zed /= kia mielvino?/, - same kiel dejn ŝalac /= via graso/). Vidu \$ 24 k.t.p.

En singularo la supre mencitaj substantivoj estas aplikitaj nur tiam, kiam ili el la materialsubstantoj farigas nomoj komunaĵ, tio estas, kiam ili ricevas la signifon de apartaj materialoj unuoj, ai la metaforan signifon (tiom multaj el ili ricevas la artiklon der /= la/, fakteto kia ankaŭ urvaras, ke ili ne estas de ina ferro, sed estas uzitaj en pluralo). Ekz.: di hober (=la aveno) - der hober (= la avenoren); trink qus di yaser (eltrinku la akron) - far zajne eugen hot zah gevizon z greusez vaser /= lia brozo/). Vidu \$ 22 k.t.p.

*) La prepozicioj postulas nerekta kazon kaj la nerekta kazo (precipe de la artikolo) ofte estas identa kiel la nominativo nur en pluralo.

far di tuk (por la drapo) - far der tuk (por la drapeco, por la plejdro); vu 12 da jne ŝale? /= kie estas via blankpano? (blankpano peco) - vu 12 da jne ŝale? (pan dulko, tua); frise ŝnej /= frisa ŝnej/ (neĝa amaso) - a friser ŝnej /= frisa ŝnej/ (neĝo kiel fenomeno/)

P. 22

IA ADJETIVO

\$ 16

IA ADJETIVO

47

1) Tri genroj: virgenon, inzenuron kaj nelliran genron. En la rekta kazo de singularo, en ties kompleta formo, tiuj ĉi genroj havas la sekvajn finaĵojn: por vingeno:

Exz.: der svaſcer tis' /= la nigra tablo/, di vajſe pene /= la blanca plumo/, dos gute kinder /= la bona infano/. (Pri esprimoj kiel der klein tisēl, di klein nejdī vidu en la § 24, rimarko III).

2) Formoj kompletaj kaj degraditaj. Nur la kompleta formo sangħas laŭ genroj, nombroj kaj kazoj; sintakse ĝi estas uzata kiel difino de la substantivo. La dekadanta forma ne akceptas la gramatikajn finaĵojn, ĝi estas uzata kiel predikato aŭ kiel verboj (adverbio, adjekto). **Exz.:** der tis iż-svarc, di pene iż-vajs, di tiġi ħan u penes zanen vajjs /= la tablo estas blanka, la tablo kaj plur-nomoj estas blankaj.

3) La komparacio havas tri gradojn: pozitivon, komparativon kaj superativon.

a) la komparativa estas derivata el la pozitiva per la adorno. **Exz.:** der vajſer tis', der tis iż-vajſer /= la pli blanca tablo, la tablo estas pli blanca.

b) La superativaj formo estas derivata per la sufikso

P. 23

- sit. **Exz.:** di taſjerste ſieħre /= la plej multekosta varo/. Anstataŭ la superativo de la korta /= derancita/ formo estas uzata aŭ:

- 1) Prepozicio eu /= al/ kun nerekta kazo de la kompletiforma superativo, aŭ
- 2) Komparativa kun aldono de prepozicio fun /= el/ aŭ (far) /= por/ kune kun la vorto alle /= ċiuj/, aŭ al /= cito/ aŭ alemen /= ċiuj/. **Exz.:** cun /= al/ (anstataŭ cu dem /= al la/vridu § 41) vajſtēn /= plej malproksima/, vajter fun elle (au fun al alemen) /= plej malproksime de ciuij/. **Rimarko.** Post komparativo estas uzata prepozicio fun /= el/ aŭ far /= por/ aŭ la konjunkcio either /= ol/.

\$ 17

La adjektivo apartenas al la deklinaciataj parolelementoj, t.e., ke ili sangigas depende de la nombroj, senroj kaj kazoj. En la germana lingro la adjektivoj kun la difinita artikolo der/die/das samegalas al la kun la nedifinita artikolo aŭ kiam ili aperas sen artikolo; sed en la novjuda lingro ili deklinaciigas tiukaze egalsame.

Pri la deklinaciado de adjektivoj oni devas rimarki:

- 1) La adjektivo kiel la ceteraj deklinacieblaj parolelementoj posedas du nombrojn tri kazon.
- 2) En pluralo ĉiu kazoj de la ambaŭ genroj estas same egalaj.
- 3) La virginena afuzativo samegalas al la nerekta kazo kaj la ingenra kaj la neutra egalas al la rekta.

P. 24

La adjektivoj deklinaciigas laŭ la sekvanta maniero:

Singularo	Rekta kazo	Virgeno	Ingenro	Neutra genro
Pluralo	Čiuj kazoj	e	e	e

En ĉiuj parolelementoj la sono ēn, kiel ni vidis en § 6, en certaj okazoj transiras en ēn. Sed en la nerekta kazo de la adjektivoj kaj de la deklinaciataj pronomoj, kiuj deklinaciigas simile al la adjektivoj, ĝi en tinj ĉi sciataj okazoj transiras ne en ēn, sed laŭ ĵeno,

a) post ĵ, n, e, el, kaj post ĵen - en em (dum e alfalsa, ĵal kaj ĵen transiras en el, enj). **Exz.:** dem geħiem /= la belan/, dem najex /= la novan/, dem vażżeen /= la gravvan/, dem eħdeiem /= la delikatan aŭ la noblan/, dem trikken /= la setkan/.

b) post m - en en. **Exz.:** dem orien /= la maricen/, dem frunen /= la plan/.

1) **c)** Dost n̄ ka� nk - restas sen sango. **Exz.:** dem langen /= la longan/, dem krankes / la malsanen/.

\$ 18

Rilate al la komparacio, la adjektivoj dividigas en malfortajn kaj fortajn.

a) la malforta adjektivo en komparativo kaj superlativo ne sangas la radikaj volakoj. **Exz.:** diark - starker /= forta - pli forta/, rent-reuter /= rufa - pli rufa/, ful - füler /= plena - pli plena/, tejn - rejnej /= pure - pli pura/, stolcer /= fiero - pli fiero/.

b) La fortaj adjektivoj en komparativo kaj superlativo sangas la radikaj voĉoj, nome ē, o, ej, eu - en ē; u en 1; ou en aj. **Exz.:** larg - lenger /= pli longa/, grub - greber /= dik, maledikata- pli dik, gli maledikata/, klejn - kleiner /= eta - pli eta/, sejn - šener /= bela - pli bela/, grus - graser /= granda - pli granda/, heuk - heher /= alta - pli alta/, klus - saga /= pli saga/.

c) La adjektivoj gut /= bona/ kaj ſleħt /= malbona/ havas neregnajn kontrapoziciojn: besser, der bester /= pli bona, la plej bona/ (de la supozata adjektivo te); etgei /= der ergster /= pli malbona, la plej malbona/ (de la germana arg).

\$ 19

a) Adjektivo de neutra genro, uzata sen substantivo, enneme enhavas la signifo de substantivo kaj en tiu ĉi okazo ĝi akceptas la finajn s (anst. e). **Exz.:** siens /= malbonajo/, flieħiks /= vlanda/, all /= dos quis /= tieueħdan bonan, ĝion la bonaj/

b) En la adjektivoj formigas arkaŭ diminutivaj kaj karesesprimaj formoj, perde d. sufikso ink (iam ankaŭ pere de īkk). **Exz.:** a klejñicker /= eteta/, a gutiniker /= etula/, a binke(n)dik, kulave /= lamula, ankaŭ lamule/, paskudine /= aċċa, fia, a bonana/.

Rimarko de la traduktinto.

En la malsupra rando de tiu § 25-a pago de la manuskripto sekvas parafraso 20 a, titolita "Ekzemploj de deklinacioj", poste entute forstrekita. Tamen la tradukto decidis prezentri antaŭ la forstrekita paragrafion.

Ekzemploj de deklinacioj

I

Singlaro: Do stejjej /= ĉi tie staras/ (rekt kazo); der guter men /= la bona homo/ di getraje name /= la fidela patrino/; er hot gegeben /= li donis/ (nerekta kazo) dem guten menen /= al la bona homo/; der geträjer ramen /= al la fidela patrino/ mi hoħen gezejn /= ni vidis/ (akuzativo); dem guten nencen /= la bona honor/, ĝezejla name /= la fidela patrino/.

Pluralo: do stejen (rekt kazo) /= tie ĉi staras/ er hot gegeben /= li donis/ (ne rekt kazo), mi hoħen gezejn /= ni vidis/ (akuzativa kazo), di gute menen /= 1 borjan honojn, di geträje mames /= la fidelajn patrinojn/.

(Rimarko de Adolf Holzbauς: En la manuskripto malestas p. 2c).

P. 27

NUMERALO
\$ 20

A) Kardinalaj dividigas on:

I. eins	(ar�at) substantivo = ejn;	zeks	/= ses/
evej	/= du/	zibən	/= sep/
draj	/= tri	aħħi	/= ok/
fir	/= kvar/	na;jn	/= nau/
finf	/= kvin/	cğn	/= dek/

En § 6, en certaj okazoj transiras en ēn, sed en la nerekta kazo de la deklinaciataj pronomoj, kiuj deklinaciigas simile al la adjektivoj, ĝi en tinj ĉi sciataj okazoj transiras en ēn. **Exz.:** dem seħiem /= la belan/, dem najex /= la novan/, dem vażżeen /= la gravvan/, dem eħdeiem /= la delikatan aŭ la noblan/, dem trikken /= la setkan/.

49

3) La subjunktiva modo esprimas eblan al kondisionalan agon. Ĝi formigas per helpo de prezenco verbo volt¹ (kiu ne funkias kiel nemastara verbo) kun preterita partiklo de la verbo konjugata. La subjunkticia modo havas du formojn: perfekcan kaj nesalitarantan/; ven en volt geestu / = mi estus saltinta/, du voltat² sprung gethon / = vi estus saltitaranta/; ven en volt gebaut geestu / = se li estus scinta/, mir volten gehabt à ris gethou / = ni estus far-farinta/.

4) La volitiva modo formigas el la subjunktiva per aldonon de la vorteto haj / = ho, se! / (au de interjekcio halevaj / = donu Dio!). Ekz.: haj volßen mir sein anno, poster gevoren! / = ho, se ni estus roje liber-fariĝinta/.

5) La imperativa modo fakte ekistas nur por la duz persono de ambaŭ norboj kaj ĝi formigas:

a) par singularo - el la prezenco singularo por la 1-a persono de la konjugata verbo, forigante la personan pronomon;

b) par pluralo - el la pluralo de la 2-a persono, aldonante la finaĵon ± kaj forigante la pronon. Ekz.: hij kom / = mi venas/

imperative kom / = venu!; hij bençt / = vi preĝbenas / = imperativa bençts; hij għt / = vi donas/ - imper. ĝi ts.

Escepte zajj / = esti/, kiu havas zaj / = estu - por singularo/, zajjs / = estu - por pluralo/, anstataj bil zant.

For aliaj personoj la imperativa modo formigas per helpo de la verbo lozen*/= lasi/ kaj la infinitivo de la konjugata verbo, sekvantmaniere:

Singularo: 1-a persono: lōżi mi (ekz.: mahn) / = lasu min fard/
3-a persono: lōż er, lōż zi (mahn) / = lasu lin, lasu sian fari, en senco, lōż si (fari) / = lasu nan fari, en senco: ni faru/

Pluralo: 1-a persono: lōż mir (mahn) / = lasu nan fari, en senco: ni faru/
3-a persono: lōżen zej (mahn) / = faru lli.

6) Participoj estas du:

a) partikipo aktiva formigas el la 1-a persono pluralo de prezenco kun aldono de surfiks dik. Ekz.: fobendlik / = veturnante, gejendlik / = farante/, nicht vilendlik / = ne dezirante!. Lan la deklinacio ĝi tute similas al adjektivo kaj, simile al tiu, gi, uzata sen finaĵo, havas signifon de adverbio. Ekz.: der guter - gut / = la bona - bone / der Ligātiker - Ligātik / = la kuſanta - kuſante/. b) Partikipo pasiva en malforta konjugacio (vidu § 31) formigas el la 1-a persono singularo kun aldono de prefiks ge kaj de la finaĵo tz. Ekz.: ih klap - geklapt / = mi frapas - frapata; ih vant - gevarst / = mi atendas - atendata/.

En la forta konjugacio la partikipo formigas el la infinitivo per helpo de prefiks se, ofte sangate la radikan vokalon (detale vidu: § 31). Ekz.: zen - gezen / = vidi - vidita; anst.. zein - gezehu; springen - gesprungen / = salti - saltita/.

*) La helpverbon lozen oni differencu de la sama verbo memstara. La nemastara verbo lozen estas konjugata tute regule, dum la helpverbo posedas la specifecon, ke ties litero z artaŭ la konsonanto ŝanĝigas en z.

P. 41

Pri la tempformoj de aliaj modoj mi jam parolis supre. La indikativa modo havas ses tempformojn, el kiuj sole la prezenco posedas proprajn finaĵojn: ĉiuj aliaj tempoj estas komplikaj kaj formigas per certaj kombinoj el prezenco, infinitivo au partikipo de helpverboj (vidu § 33) kaj estas uzata la konjugata verbo.

1) La finaĵoj de prezenco estas jenaj:

Singularo: 1-a persono: - *)

2-a " - st

3-a " - t

Pluralo: 1-ra " - en

2-ra " - t

3-ra " - en

Ekzemploj: ih / = mi, du / = vi, er / = li, zil / = si, es / = li, si, gi - por netra genro/, ni (men) / = om/, mir / = ni, ih / = vi, multenobre/, zej / = ili.

P. 29

Fri la tempformoj de aliaj modoj mi jam parolis supre. La indikativa modo havas ses tempformojn, el kiuj sole la prezenco posedas proprajn finaĵojn: ĉiuj aliaj tempoj estas komplikaj kaj formigas per aliaj kombinoj el prezenco, infinitivo au partikipo de helpverbo (pri-kia vidu § 33) oni ne misnikiu kun la sendependenda verbo vezen (deziri). Vejen (deziri): ih vil . qu vilst; / = mi deziras, vi deziras/; vejen (la helpverbo); ih vel, du vest.

*) Oni ne misnikiu fliegen kun la germana fliegen. La germana fliegen estas sendependa verbo, dum la novjuda fliegen estas helpverbo. La novjuda fliegen ne possedanta prapran signifon havas nur la estantan tempon kaj estas uzata por formado de preteritoj de aliaj verboj.

**) Tiu ĉi helpverbo (pri-kia vidu § 33) oni ne misnikiu kun la sendependenda verbo vezen (deziri). Vejen (deziri): ih vil . qu vilst; / = mi deziras, vi deziras/; vejen (la helpverbo); ih vel, du vest.

La novjudingra verbo, malgrađ la rimatebla aburdeco de formoj, faktetoj, haras nur du čefajn formoj: la prezencon kaj la pasivan particon; de tiuj ĉi du, laŭ la supre munitraj reguloj, estas kreataj ĉiu aliaj formoj. La singulara una persono de prezenco indikas la puran verbridon. Laŭ la formigo de la passiva partico, la verboj estas dividitaj en du konjugacioj: la malforta kaj la forta. La nalforta posedas en la partiko la finaĵon t, kaj la forta - la finaĵon en kun sangita raddika vokalo. Ekz.: kalién - gekaliit / - kalka; starbén - gestorben / - morti. La raddika vojalo en la forta konjugacio sangitas laŭ jena maniero:

- 1) ĉi transiros en la forta konjugacio sangitas laŭ jena maniero: Kresk! / starben - gestorben / - morti; varfén - gevorfen / - jeti.
- 2) a - en 1 (seantempe d sancizas en t). Ekz.: klaibén - rekilibén / - kolekti; baſiten - gebitten / - intersangi; laiden - gelitten / - tranci.
- 3) e - en o. Ekz.: gastén - gemostén / - mezuri; lesén - gezesséh / - estingi; ſítén - gesotén / - utisi; gisén - gesogen / - veresi.
- 4) ej - en ē. Ekz.: hejgen - gehängen / - pendi; Al tiu modelo apartenas tri nerereguleaj verboj (vidu § 34): steju - gesitanen / - stari; gejli - gegangen / - ir;
- 5) ej - restas eu. Ekz.: buugén - gebeugen / - fleksi, klini; steusén - gesetusén / - quisi; heubén - gehenden / - lervi.

6) ½ - en o. Ekz.: giltén - gegoltén / - validi, ſítén - gesotén / - utisi, gisén - gesogen / - veresi.

7) in, im - en un. Un. Ekz.: cindén - gecundén / - ekbrullgi, grevinen - gevurnen, gaſin / - malenvin, bimáen / - gebundén / - ligi, svimén - geswimén / - nagi.

8) ½ restas o. Ekz.: crogén - gecrogén / - lavi la kapon, šobén - gesobén / - sen-seligén, slíčen - geslíčen / - dornal, bodén / - beboden / - banli.

9) u - restas u. Ekz.: rufén - gerufen / - voldi, komen - gekommen / - veni.

Krom tiu estas rimarkinde, ke se la verbridiko de forta konjugacio finigas per ½ (resp. ½), tiam la verbo en la partiko akceptas emetitan ½ (antaŭ la finaĵo én). Ekz.: grájen - gegrágen / - krii, spájen - gespágen / - sputi, cién - gescugán / - tiri, lajén - gelajén / - prunteti, flíen - gefíelen / - flugi.

Esceptuoj el la supraj reguloj pri sangito de la radikaj vokaloj zuras la sekventaj verboj:

- 1) bákén / - balki, vasén / - laví, fařín / - krei / kaj hálten / - terl / en illi restas illa a).
- 2) stežén / - supreni, pialtigén / (aj sanguinas en su).
- 3) béhen / - peti, esen / - mangl / *, fresčén / - nangzí, geben / - doni /, zen / - vidi, ramáki, tretén / - troti, fárgesen / - forgesi, gefíelen / - placi / (- en illi restas illia e); yengén / - pezi kaj pesi / (e transiras en eu) kaj nemen / - preni / (e transiras en u).
- 4) hejzén / - ordori, (sin) nomi (ej restas).
- 5) leujén / - kuri / - (eu transiras en o).
- 6) lígén, zicén* / - kusá, stdi / (1 transiras en e), flíen, clén / - flugi, tírl / (1 transiras en eu) kaj krígen / (1 restas) / - ricevi.

*) vidu: § 34, No 2.

P. 45 \$ 31 Kelkuij verboj estas konjugebaj laŭ la ambaŭ konjugacioj. Sangante dua tie signifoj. Ekz.: rumen - germen (= Saldi, konveni; kun la helverbo hobén / - havi); kunen - gecamen (= veni; kun la helverbo zajn / - estis); bettien - gebedet (sterri, por dormo arangi la liton);

betén - gebetén (= peti); lozén - gelozén (= lasi, ordoni); lozén - gelozén (= forlasi); zalí krígen - zalí, gekrígen (= kvareli); karibeñ - gekaribeñ (= ricevi); safén - gesafé (= liveti, eltrori); baſatién - baſafén (= kreli); zah dervezén - zah, dervezén (= zah dervez (= kuragi, arogi)); beserén - basert (= aldonezi, alpesi); baſehéñ - basohéñ (= čirkautordi); ſajnen - gesajnt (= brili, radii); ſajnen - gesinán (= ſajnj); baſveren - baſvert (= mallacillei, plipezgi, sargi); baſveren - basvozen (= petegi, Jurpeti). \$ 32 La novjuda lingvo posedas sekvantajn helpverbojn habbén / = hav /, zajz / = estis /, velén / = voli, dezirí, konsentí / *, flégén (servas por tempoj) / = sen dirinebla si-riifo, verbi / = ekfarigí, okazi / (servas por passivo), gebén / = doni, thon / = fari, agi / (servas por nomanto - aspekto) kaj Lozén / = lasí / (servas por imperativa nodo). El ili velén kaj flégén - kiel nuraj helraj verboj ne posedantaj propran signifion, havas umsolan formon - tiun de "PALESEIS" - O / = prezenco/. Lozén (vidu § 29) estas uzata nur en farto loz (antaŭ konsonanto - lo) kaj lozén.

Ia konjugacio de la helraj verboj estas servanta:

I. Tempo estanta

<u>Hožen</u>	<u>Zajn</u>	<u>Velén</u>	<u>Flegén</u>	<u>Verén</u>	<u>Gesén</u>	<u>Tion</u>
<u>hož</u>	<u>bín</u>	<u>vel</u>	<u>leg</u>	<u>ver</u>	<u>gib</u>	<u>tru</u>
<u>host</u>	<u>bist</u>	<u>vest</u>	<u>flegst</u>	<u>verst</u>	<u>zist</u>	
<u>ter</u> , <u>zi</u>	<u>li</u> , <u>si</u>	<u>vet</u>	<u>flegt</u>	<u>vert</u>	<u>git</u>	
<u>es</u> , <u>žil</u>	<u>on</u> , <u>ni</u>	<u>hot</u>	<u>legit</u>	<u>zant</u>	<u>git</u>	<u>thit</u>
<u>elir</u>	<u>vi</u>	<u>hot</u>	<u>fleßt</u>	<u>vert</u>	<u>git</u>	
<u>thr</u>	<u>ili</u>	<u>hot</u>	<u>flegén</u>	<u>verén</u>	<u>gibén</u>	<u>thuen</u>
<u>zej</u>		<u>zanan</u>				

II. La novjuda lingvo inter tuji ĉi du ekristas granda differento.

" / la litova elparolmatriero: miž zajnen, iħr zajt, zej zajnen (Rimarko de la tradukinto).

P. 46 II) La pasivaj partikloj: gehat, gevezen / = havi kaj esti en formo de pasiva participo, -, -, gevorén, gegeben, getheben, getirben / = same rilate al la verbo helpaj: ver-tén = farigi, gebén = doni, ka,j thon = fari, agi/.

Do, ni vidas, ke la verbo flégén, verén estas konjugataj tute regulare kaj la distingva kvalito de la verboj habén, vejlen, gebén konsistas en tio, ke ili en 2-a kaj la 3-a personoj singulara kaj en la 2-a persono plurala perdas la finan konsonanton: holb / st, vej1 / st, gi(b) / st. Neregule estas konjugata nur la verbo zajn. Ankau ne konformigas kum la komuna konjugaciad reguloj la sekventaj formoj:

- 1) La infinitivo gebén kaj thon (anstatau gibén kaj thuen) kaj
- 2) La participo gehat (anstatau gehobt).

La formoj ih hož / = mi havas, ih gib / = mi donas, er iz / = li estas, er iz / = li / bož / = impetrativo gib / = dono, antaŭ konsonanto transiras en hož, giž, iz. Erz: ih gib / = bož / ajn / = mi havas (nu) plunoj / - ih hož / sevolt / = mi estis dezirinta, ih gib / = bož / ajn / = mi donas al vi, er iz / = li / estas naǔjuna / - er iz / ni / estas ne maljuna / - giž mir / = dona ji ni - domu al mi/.

La verbo velén, kune kun la plena formo posedas ankaŭ mallongigitan formon:

3) Per aldonon al la hebreo vorto ian ajan helpan verbon, lasante la hebrean vorton en ĝiu verbiornoj tute sen ŝango, sed konjugante sole la helverbon. Eks.: me-te ho-de-n / = tini; lauvorte: timon havi, harote hobby / = penti; havi penton/, me-te za-jn / = pardoni; lauvorte: estti pardonhava, zel neukel za-jn / = venigi/, breygez / = kolera farigi /, muske veren / = egaligi/, tsuve thon / = pentofari/. (Estas ĝi la plej uzata formo por kreado de vortoj el hebrelingvaj vortoj).

P. 51
C) "ertradikoj de slava deveno ĉiu formiĝis per aldonon de litero g al la slava vorto (komparu § 13, No 2, e kaj § 19, c). *) Eks.: lh cepe / = mi tu-sas/, zaleve / = bedauzas, kompates/, rave / = savas/, pake / = makulas/, traskē / = frapegas/.
ALVERZO

§ 37

La adverbaj estas de du specioj: elradikaj kaj derivitaj (t.e. formitaj el aliaj parollementoj).*) II) La elradikaj ni menciu la servantajn:
1) Adverbaj pri 1° tempo: ven / = klam, fun ven on / = de kiam, hiz ven / = ĝis klam, olz vi la-ž / = ĝis kion longe, amol / = laro, kejneol nis-t / = neniam, al-lenol / = ciaz, stendik / = konstante; balid / = tuj, danois / = au densolto / = tiun / = hierid /, lejut / = hodau, zorgon / = morganu, ibermorgon / = postmorgau /, nenten / = hierid /, ejernetren / = antshieraū, bésas-majse / = dum / k.t.p.

2) Lokaj adverbaj: vu / = klei, do / = tie ĉi, dort / = tie / (nominativa kaj neredita razo: xaneh, daneh, dortēn). Vidu § 25,c). abih / = tien /, aher / = čitien /, avu-hin / = kleu /, ahen / = hejmon, **) umetur / = čie ajan, ergec / = ie, un-er-gec-til-ši / = neie, elben / = supre, subēn-on / = superz, untēn / = sub, hintēn / = malantaŭ, forēnt / = atruu, k.t.p.
3) idverbaj de amanieroj: vi / = klei, vi-azeu / = kiananiere, azeu / = tie /, chavke / = sپite, besu-un-nisi / = nenialokaze, kleuner / = tio estas, mistane / = kradeble, efser / = povas esti, unišnje / = se, teke / = efektive, apocin / = verajne, nebon / = ve, kinat / = preskali, agey / = interalle, k.t.p.

Derivitaj adverbaj formiĝas sekvant-maniere:

A) Per helpo de sufliksoj:

1) El substantivoj formiĝas adverbaj per helpo de suflikso vajs / = daniere/. La signifo, kiu tiu ci - - - - - Tial ili ĉiu ĵau ĝi 6 havas en la infinitivo la finaĵon en, anstataŭ en (kreita esen).
*) La elradikaj adverbaj estas ankaŭ nomataj - primitivaj (Rim. de la tradukinto).
**) La prefikso g (antaŭ vokalo farigus - g) ĝenerale servas por esprimi la direkton (komparu la adverban formon de prepozicio). Eks.: adurh / = trae, arunter / = suben, malsupren, uztej / = enene, enene / § 42).

P. 52
suflikso devas aldoni al la vonto, ĝi estas addonata ĉi al la singularo, ankaŭ al la pluralo. Eks.: si-kervais / = po-pece pecmaniere, sub-e-svajis / = porvole, *) funt-e-najis / = po-funt; funto / = rusa peznezuro, *) bis-lakvejjs / = po-lomete, **) fun-ki-ridejs / = ek de infanago, kallevajjs / = estinte fianči no /

2) El adjektivoj (kaj memkompreneble, el partikuloj) per la suflikso hejt / = du-nista, laumaniere, aldonata al la plena finaĵo de la vira ĝenro. Eks.: jungerhejt / = jun-ge-re, trikenehejt / = semaniere, fer-pad-ete-rehejt / = ermakultite, farslofen-erhejt / = endormigante, dominkline /.
3) El numeraloj - vidu § 21.

B) Per helpo de prepozicioj kaj de artikoloj:
1) Per simpla aldonata ĉi la artikolo (ofte kiu la artikolo) al la alia parollemento. Eks.: nit a eol / = subite; lauvorte: fun iu fojo, ba tos / = dum tago, ba der nakt / = dumnokte; dum la nokto/, af celohes / = spintintense, af nemones / = bon-

konfidinde

confidinde

-, lin mittēn / = enmese, an areo / = malbonokultuo, ***) af għi / = rapidnare, in der heu / = en la alteco, cu stajej / = por elspeza konfanciuzzo, af der elter / = por la maljunco, dum maljunco, in der hejm / = en la hejdo / k.t.p.
2) Per kunfardeg de prepozicio (ofte kune kiu la artikolo), kun alia parolelemento, dum la norformigita vorto akceptas la finaĵon ĝi an al s, an tiun kaj la alian lauvore. En tiu ĉi kategorio de la adverbaj mi proponas ligi la vortpartoj per straktegoj. Eks.: far-a-jorēn / = antaŭ-jare, ba-lajtan / = ĉe homoj; en senco, la simplataj semajnezoj, fratitlik-eu-natis / = vendredvespera, far-ejjten(s) / = antaŭ-longtempo, ba-caitan(s) / = gustatempa; lauvorte: en-teapo(j), in-der-enesen / = efektive; lauvorte: lauverfa(o) (vidu § 39), in-der-luftēn / = enareo, unterver-
gens / = dumvoje, / funva-jtien / = de malproksime k.t.p.

El la tri difinitaj artikoloj, en la adverbaj, ofte renkontiĝas la ekskuziva formo der / = la, Eks.: in-der-finster / = en-la-malumo, in-der-enesen / = en-la-varfarko (dua ĉe la simpla
- - - - -
*) Vidu § 13, No 6 **).
**) bil-sel / = lonete, estas uzata en signifo de substantivo, tial en pluralo ĝi estas bil-silah / = lonetoj.
***) anor / = envia ensorĉo per malbonokulumo/ estas substantivo, devananta el la kunfardeg de du hebreaj vortoj: ajn hora / = malbona okulo. Eks.: gil lib mit hij prepozicio / = antaŭokulo.

P. 53
El la tri difinitaj artikoloj, en la adverbaj, ofte renkontiĝas la ekskuziva formo der / = la, Eks.: in-der-finster / = en-la-varfarko. Tiu ĉi der / = la / antau vokalo aŭ antau A kritime transiras en dér (kvankam estas uzata ankaŭ la malediktita formo). Eks.: in-der-emesen / = verdire, in-der-entere / = entere, in-der-surtene / = surtene, in-der-hejm / = hejmo; lauvorte: en-la-hejmo, in-der-heum / = alte, in-der-gusen / = ekstre; lauvorte: en-la-ekstero; alparolu: indrojen.
PREPOZICIO.

En la novjuda lingvo funkcias la sekventaj prepozicioj:
af / = sur/, antkegħi / = renkonten/, ba / = apudej/, culib / = ekster/, civiliżen / = pro/, durki / = trae, tra/, far / = por, pro/, fahr / = de, el/, fun / = sur/, antkegħi / = renkonten/, ba / = apudej/, culib / = ekster/, onsej / = onsej, in / = trans, super/, in / = for, el/, ouser / = ous, kin / = all/, lebñ / = apud/, mit / = kun/, nox / = ankorū, pli/, zajje / = de, el/, an-
akuzativo: je la demando "Kie?" postulante neretkean kazon, sed je demando "Kie?" - la aktuzativo. Nur la prepozicio fun-veġen / = pri, pro estas uzata en la tiel normata possessa kazo (vidu § 12, fin. II) de la substantivo kune kiu la pronoma formo magħnej, dajnet / = maj, viaj, k.t.p. Eks.: fun der sesters veġen / = pros de la fratino, fun zażjet veġen / = pro liautile, fun d₁ klejne kindes veġen / = pro la etaj infanoj.
Almarkoj:
1) Se prepozicio finiganta per vokalo staras antau persona pronomo, kiu komencigas per vokalo, tiam la prepozicio akceptas

*) Tiel mi proponas skribi tiun ĉi prepozicion, por differenci inter ĝi kaj la antaua.
**) Tiel mi proponas skribi tiun ĉi prepozicion, por differenci inter ĝi kaj la antaua.
1) Per prepozicio finiganta per vokalo per vokalo, tiam la prepozicio akceptas

la finaĵon ni: antau alia parolelemento, la prepozicio tiun ĉi finaĵon ne akceptas.

Ezko: Si mir - cu urdo /= al ni - al ni/; la elite mencón - baj éj /= é de maljuna
hoojoj - ée vj.

2) Ĉiu ĵ propozicioj estas metataj antau la substantivoj, nur la prepozicioj cum-
lib/= pro/ = pro/ povas troviĝi ankaŭ post substantivo, sed tiom ki^t akceptas ankaŭ signi-
fion. Ezko: cilib mi (= pro mi, miaküze), air cilib (= por min komplexi).

3) Kun estas uzatas ĉe urbanoj / kaj generaloj, loknomoj - rimasko de la traduki-
nto, anstataŭ in /= kin = al; in - ene, je demando "Zien?" Ezko: in Peterburg /=
en Peterburgo, kin Peterburg /= al Peterburg, Peterburgo.

\$ 40

Ĉiu ĵ propozicioj kunfandigas kaj la difinitiva artikolo nomei la difinita ar-
tikolo transiras en silason én, kiu estas aidonata al la prepozicio en formo de fi-
naĵo. Sed tie, kis ĝi en devus lau \$ 6 transiri en en, ĝi transiras ne en en, sed en in
(vid. § 2). Ezko: efén (anat. sf dem) taj /= sur la frato, ibareñ dem /=" trans la tegmento/, funn (an funes) tatén /=
de la patro, in en (ed inem bñh) /=" en la libro/. Exceptio faras la prepozicio cu /= al/, kiu kune kun la artikolo transiras ne
en cu, sed en cum /= al/a/.

Per la montrita metodo, kiu la prepozicio kunfandigas nur la artikolo ") de vira
genro; la artikolo ingeneras nur tria, kiam ĝin posteckvas substantivo sentiva, kaj
sentope

— — —
") En la frakomenco la manuskript-aŭtoro fariĝis eraron, dirinte: "Per la montrita
metodo, kiu la ARTIKLO kunfandigas nur la artikolo..." k.t.p. Rimaniko de la tradu-
kinto.

\$ 45

ne staranta aktuala adjektivo, aŭ neutra artikolo, se ĝi postseckvas substantivo sen
adjektivo") Ezko: hindteren sicot /=" malantaŭe de la urbo/, ben vant /=" apud la sur-
ro/, farén kid /=" pro la infano en senco de/ je bono de la infano/, sed de der bor-
ben /=" ĉe la avino/, be der hilarer vant /=" apud la ligna muro/, far dos kl. ejus
kid /=" pro la sta infano/.

\$ 41

La prepozicioj povas esti almetataj al aliaj parollementoj kaj ili posedas tri
formojn: sendependaj, en kiu ili estas uzataj en la alia parollemento kaj iu
adverba signifo, gango, en kiu ili estas u-
zataj por signi moviĝon (plej ofte kun verbo pri movo). La plej multo da prepozicioj
en la sendependa kaj en la gango formoj estas la samaj, tamen kelkjn el ili
diferenciĝas unu de la alia. Ezko:

SENDEPENDAJ: SANGITAJ:

ef /=" sur, supre/, ufheitén /=" surliivi, suprelivi/,
baj /=" ĉe, apud/, bej, bejmen /=" alnonco, kromaco/,
fair /=" antau/, far, farospill /=" antaŭudo, preludo/,
fun /=" de, el/, op /=" far, oprasian /=" detraci, fortraci/,
in /=" en/, ejn, ejnsejmen /=" emproni, konkerji/.

La adverbaj formoj estas al la sangita formoj per aldono de prefikso a (antau voiklo
ez). Ezko: adurí /=" traе/, arop /=" malsupren, aruf /=" supren, arunter /=" suben/,
arcus /=" far, foren/, ander /=" malsupren/.

Por signi movon je demando "Kien?", estas uzata adverbio de la prepozicio
sen la verbo. Ezko: er 12 aruf afén beu /=" 11 estas supren sur la arbo/ (anstataŭ
arufgekleret /=" surgrimpante), au arufgekrohén /=" surramplinta/ k.t.p.), zej zaneñ
ergo fin keg /=" 11 estas malsupren de la gastado, anstataŭ forlasis la gastadon/,
es 12 arazj ui broke /=" estas ene felico kiu, anstataŭ envenis enen k.
t.p./.

\$ 56

Apuj substantivoj je demando "Kien?" estas uzata la sendependa formo de la pre-
pozicio kunigita kun la adverba. Ezko: afén tis (= sur la tablo), ibareñ parkan arib (= su-
per la tablon suren), ibareñ parkan (= super la tarilo), ibareñ parkan arib (= su-
per tarilon transe), inn sul arajn /=" en la sinagogen enen/.

64

Prepozicioj, uzata kune kun la montra pronomo dobs /=" tio/, kutias kunfandigas
kun ĝi; tio ĝi okazas laŭ servanta maniero: la pronomo dohs transiras
en formo: kaj de ĉiu flanko de ĝi estas metata la prepozicio. Ezko: :fundertu (anstataŭ
fun der) /=" de tio ĝi; anst. de tio/, cidercu /=" al tio ĝi/; midertu /=" kiu ĝi an
tio ĝi/, facerfar /=" kialize de tio ĝi, por tio ĝi/.

Kimarkoj: La kutime, de la ambaŭ flankoj estas metata la prepozicio en ties sen-
depona formo. Nur on kazo pri la prepozicio af /=" sur/ kaj ba /=" ĉe, apud/, estas
de la antau flanko metata la sendependa kaj de malantaŭa flanko - la prepozicio en
ĝia sacerdita formo (vidu la § 41): afideruf /=" sur tio(n) ĝi, baderuf /=" de tio ĝi/.

Duslaboraj prepozicioj kaj ankaŭ kelkjn el la unusilabaj akceptas post la prono-
mo ne la proprejan prepozicion, sed la prepozicion mit /=" kum/. Ezko: :
/=" malantaŭa tio(n) ĝi/, cilibermít /=" pro tio ĝi/, ordermit /=" sen tio ĝi/. Cetere,
tuj ĝi prepozicioj estas plej ofte uzataj ne kunfandigataj kaj la pronomo. Ezko:
cilib dem /=" tial, pro tio ĝi/.

NONJUNKCIO KAJ INTERJECCIO.

§ 43

Prj konjunkcioj estas neniio specife direbla, tial ni limigu nin sole ver mencio
pri kelkaj el ili, kiel ekzemple
Az, antal konsonanto - az (ke, se, kiam): zeg 1hm, az 1h bin do /=" diri al li,
ke mi estas tie ĝi, az mi klingt - iz ē hōge /=" kiam oni sonorigas - dio estas fes-
to. Rilatas al kristana festo, dum kiuaj sonoras la pregezoj sonoriloj. Ziajko de
la tradukinto zoj iz tbou az er vil nit /=" kion mi faru, se li ne deziras/ .
az, kundigit kune la nea ni /=" ne/, signifas: "ĉi", "kvazaŭ". Ezko: az ni,
yeis 1h nit /=" se ne, du mi ne scias/.

Bessas /=" dum/ (tiam, kiam): bessas 1h bin gesiøfen /=" tlam, kiam mi dormis/.
Cí (gu): 1h vejis nit, ci er vet kumen /=" 1 ne scias, ĉu li venos/.
Eider (ol, antau ol, pli bone ol): senior ejder /=" pli bona ol tial: pli ber-
le ol tiel, dos 12 gevæzli nof ejder 1h bin gekunden /=" tio ti okazis ĉe antau ol mi
alvenis/. Ejder arouscavarfén, gib es air avek /=" ol (en senco de - anstataŭ) elje-
ti, fordoni gín al mi/.

Ejb (se): sub 1h gel ehm zehn, vel 1h zogñ, vel 1h lin /=" se mi lin vidos, mi diros al
Hajit (sed, do, tial) /ankai: mun/; hajit freq 1h dñi /=" ken men dir gæstebñ? /="
do, mi demandas vin, ĉu oni povas kredi vin?/.
Kedej (for ke): ih hob es ihm gezetz. Kedej er zoj nit meijen, ih næ ehm 29
/=" mi diris tion al li, por ke li ne kredu (ne pensu), ke ni mistirizas (trampas)
lin/.

Kolzman (dun, ĝis kiam): Kolzman mi lebt, 12 men far kejy zai nit zihñ /=" ĝis
kiam oni vivas, oni vi ĉi neniio estas certaj/.
Iru jam /=" nu, do, tiam": az du vilst gejz, tu gej seun /=" se vi deziras iri, do (tiam)

Vazaj (tio ĝi pruvas ke): er 12 nit teub, vazj dobs hot er doj gebent /=" li ne
estas surda, ĉar tion li tamen audiis/.
Vorem (far): gib grér, vorem 1h gej bald avek /=" domu rapide, ĉar mi baldas i-
ras for/.

La novjuda lingvo estas tre riĉa pri konjunkcioj, kiuaj enhavas plej diversajn
signifojn kaj kiuj plej grandparte entute ne similas al la konjunkcioj de la germana
lingvo.

La novjuda lingvo estas ankaŭ abunda je interjeccioj, el kiuj ni transcriu kel-
kjn:

Kejje (esprimas resignacion); oh (nekonsento), stéjjej (protestas);
vejsj (embarsa); níscóse (ne gravas); klében (vere, verdire); poter (esprimas ne-
glekton, ignoron); adekare (tutkontrarie).

Por ke ili ne simili al tiuj profanaj skribachuloj, kiuj senceremonie kripligas nian lingvo kaj faras ĝin objekto por mokoj kaj malestino, ne nur flanke de aliaj popoloj, sed ankaŭ flanke de ni mem. Tiuj ĉi reguloj estas memkonpreneble, la samaj, kiu validas por tiuj aliaj lingvoj.

1) Oni uratentu la gramatikajn regulojn, sur kiuj bazigas la lingvo kaj subligas la vortzangon (la deklinacion, la konjugacion k.t.p.), sed ne sumetu sin al la proprapersono kaprico; ĉi al okaza plumakro, ĉi al regulo de frendaj lingvoj.

2) Oni laŭpoive apliku sole la novjullingrajn vortojn, al nur tiujn, kiuj ricevis plenan civitanecon en la novjuda lingvo, kaj oni ne trudkupi la lingvon per abundo da fremdavortoj, prunteprentita el la plejaj trafkapitita lingvojonto. La novjuda lingvo estas tre riĉa kaj nur nia senpardoninda malzorgeno altrudas al nia parolo, post ĉi tria vorto apliki fremdlingvan vorton, anstataŭ vorto propralingva.

3) Sed tie, kie la ĝeneral karaktero de la novjuda lingvo, kaj oni ne seprimpase, sed konforme al la ĝeneral karaktero de nia lingvo. § 45

La etimologajn regulojn karakterajn por la novjuda lingvo mi jan asploranalizis kiel permesis al mi miaj malmultpovaj fortoj. Nun mi transiru al la vortuzado.

a) Antau ĉio oni devas preferi vortojn pure novjudajn, malpli alii entute similajn al vortoj germanaj, nek al hebreaj. Jen ekzemplo estas mallkorakte aplikitaj vortoj:

clinchalcel,	dum ekzistas la vorto	sybale	/= alumeto/,
factoußen	" "	farchitten	/= ŝangi/,
di art	" "	der steijzer	/= la speco/,
fl	" "	a sej	/= multe/,
			k.t.p.

P. 60

b) La ĝenerale uzatajn novjudajn vortojn de germanlingva deveno oni apliku en la formo, kion ili poseds en la novjuda, sed ne en la germana lingvo. Eks.: oni apliku en

estas ne korekte uzi kugel	anstataŭ antvorten	koni	/= karbo/,
enkiel	"	entfernen	/= respondi/,
erceil en	"	einkiel	/= nepo/,
derejlen	"	derekonti/.	k.t.p.

c) Oni konsideru, ke kelkaj germanaj vortoj eniris en la novjudan parolon preskelis formo, sed kun signifilango, tiajn vortoj ne estas permeseblaj en illa germana signifo. Eks.: heim (kuro); haas (domo); bein (vestido, domo); bejn (osto), moni (auso) k.t.p.

d) Cni eviti vortojn uzatajn sole en la ajan provinco, ad inter homoj da certa klaso. Sekej oni evitu producancajon, al malofte uzatajn germanajn aŭ hebreajn vortojn, se eblos ilin anstataŭ Per komunuseblaj novjuda vortoj. Precipe oni evitu slavajn vortojn, car se la germanaj kaj la hebreaj estas lagrade parenceaj al la novjuda, estas la lastaj al gi preskial tute frendaj kaj al la judaj pozolazasoj, vi-vantaj ekster Rusio 111 estas absolute ne kompreneblaj. Eks.: oni ne diru:

estestan	"	hierat	/= mi/,
tomid	"	tierat	/= diami/,
skendrik	"	tierat	/= kortol/,
henef	"	tierat	/= stonmuro/ k.t.p.
kanericse	"	tierat	/= moler/

e) Se ĉi tie silevaj vortoj (precine polaj), kiuj delongtempe jam posebas plenan civitanecan rajton kaj estas ortuzataj *) en la novjuda lingvo (almenaŭ en Rusio kaj Polujo), devas resti sen substituo per germanaj vortoj, kiuj en tia ĉi orazio estas

p. 59

Nun ni traekzameni ĝeneralajn, kiujn regulojn oben novjullingva veriĝas, aŭ tiu, kiuj deziras paroli sian propran lingvon, - klon ili priatentu, se ili deziras, ke ĉi lia lingvo estu pura, lauregula novjuda lingvo, sed ne faosa ŝargono; kion oni evitu, kiu deziras.

*) Kelkiuj el ili... (... Ne decifreblaj vortoj. Rimarko de Adolf Holzhaus).

P. 61

f) Entute mankantajn vortojn oni devas peni kaj kreli ilin el la jam ekzistantaj en la novjuda, aŭ enkondiĉi germanajn vortojn, *) sed ne hebreajn kaj ne slavajn. Se anstataŭ la mananta vorto jam estas enkondukitaj hebreaj vortoj, tanen ne enradiki ĝin. Sed se estas jam engvidita slava vorto, ankoru ne plene civitanec rajtigita, ni ĝin nepre devas anstataŭ per vorto germanadevena. \$ 46

Du vortformado oni devas laŭleble alkonformigi al tiuj generalaj reguloj, laŭ kiuj estis kreitaj la novjullingraj vortoj. Rimarki tiujn ĉi regulojn ne estas mal-facile al ĉiu observena verkanto. Por ekzemplo mi indikas kelkujn el ili.

1) La adjektivo ofte estas derivata el aliaj parollementoj per helpo de sufikso -il. Sed se la vorto estas akcentita sur la lasta silabo (all se ĝi estas umislabo), tiam inter la radiko kaj la sufikso dik filero, meurerdik /= fajre/, sabatmanerel, sabatmaner, ŝabes-dik /= somera/, ŝabes-dik /= katino/, Blume - blum /= flor/o/, Erebos - erbos /= arbos, /= pizo/. (Escepte faras la vorto mune /= onklino/). Sekve, se ni deziras ekz.: enkonduki al germana la vorton ..... do, ni devas ĝin ŝangi en ....)

2) Germanaj vortoj kun finaĵo -s, -z, -t /de germana lingvo/ post l kaj post n, en la novjuda lingvo tiu ĉi vokalon **). Eks.: Katze - kac /= katino/, Blume - blum /= flor/o/, Erebos - erbos /= arbos, /= pizo/. (Escepte faras la vorto mune /= onklino/). Sekve, se ni deziras ekz.: enkonduki al germana la vorton ..... do, ni devas ĝin ŝangi en ....)

3) La sonoj s, ŝ, z, t /de germana lingvo/ post l kaj post n, en la novjuda lingvo transiras en c, ĉ, d, dz. Eks.: germane: All's /= ĉio/, finster /= mallume/, Mensch /= homo/, novjude: alec /= ĉio/, ansero /= ansero/, Hals /= kolo, gorgo/, galiz /= ĉio/, halde /= haldz/; germane: Gans /= ansero/, novjude: galiz /= ĉio/, halde /= haldz/; germane: wünschen /= deziri/, novjude: vinden /= vunde /, Yonce /= Kartoco, la papera ingo de cigaredo/, do par ke ĝi enradikiĝu, ni devas ĝin ŝangi en hildz.

4) Sed menkompreneble, en novjullingva spirito. Eks., enkondukante la germanan vorton ergänzen /= suplamenta/, ni devas ĝin ŝangi en derganzen, alie ĝi restos fremd-spirita rilate al la novjuda lingvo. **) Vortoj kun finaĵo e en la novjuda lingvo estas ĉiu ĵ de hebralingva, aŭ de slava, Latina, franca k.c. deveno.

5) La aŭtoro men faris tralason en la manuskripto, versajne por pli poste trovitaj konvenaj ekzemplo-medelojn.

P. 62

4) Plej ofte (kvankam ne ĉian) la germana litero ä transiras en ö, ö en eu, kaj en en ä. Eks.: jor /= el Jahr, sign.: jaro/, sporén /= el sparen, sign.: spari/, složen /= el složen, sign.: sestri, /= el Wohnen, sign.: loživí, eudec /= el sheđen, sign.: antaŭ ol, /= seun /= el schon, sign.: jam/, greus /= el Gross, sign.: gróz, sign.: ferti, sign.: ferti/, varfén /= el werfen, sign.: ūjeti/, starbán /= el sterben, sign.: morti/, farstejn /= el verstehen, sign.: kapren/, erunter /= el hinunter, sign.: suben, malsupren. Ĉiue (geratene) Person - ĝi (gerate-

/ Lăvorta traduko /

- 1.. Janio: En ĝiu lingvo vi kantas, miaj fratoj, -
Kiel alnozuloj vi prenas ĝion de fremduoloj, -
Surliĉas mia popolo! kie estas viaj (propraj) kantoj?
Ekfarigū ankau vi (memstara) homo, ekstaru, jam venis tempo!
- 2.. Trokeo: Al via ploro Dio ne aŭskultos,
Li estas blinda por viaj suferoj:
Vi devas semi, semu kun larĝo
Se vi deziras en ĝojo rikolti.

- 3.. Daktilo: Ciono, levu la ŝvelintajn okulojn,
Vidu viajin gefiliojn kaj vidu ilian mizeron:
Malforta kaj nigriginta kaj je duono kurbiĝintaj
Tli almoze elpetas sian panpeacon.

- 4.. Anfiirako: Sin tiras ŝiŭico, kantadas la honojo,
Goje ŝalmas la ondoj, -

- Tiel iras la judoj, liberiĝintaj de la diasporo
Por starigi propr-oposedan kamenojn.
En ĝiu lingvo' vi kantas fratoj, vantaj,
Almorzas de fremdlingva font' 1. aŭtor', -

- Nun forgesu viajn plagojn kaj en felicia stato
Kurecu la vundojn per kantoj kaj vino,
Kaj rakontu al viaj gefilioj en kontenteo kaj ĝojo,
Kiel estas amare esti orfo.

/ Versa traduko /

- 1.. Jamio: En ĝiu lingvo' vi kantas fratoj, vantaj,
Almorzas de fremdlingva font' 1. aŭtor', -
Nun ĉesu mia gent'! per strofoj, kantaj

- Menstare versu, venis ĝusta hor'!
Ne attendo Di' al ploro,
Blirda al suferoj fidi:
Larmu dum semad-laboro

- Por rikolton ĝoje vidi.
Levu Ciono okulojn de ploro,
Vidu ŝefiliojn sub jug' de mizer':
Fedla' kaj kurba' pro prem' de doloro

- Ni almozzpetas pri pec' da paner',
Ni almozzpetas pri pec' kaj jubilas publik',
Ne poras ondšaum' ŝojon digi, -
La jutoj foriras de fremdijga klik'

- Por programon starigei,
Nun forgesu pri plag', dum felicia borhor'
Vin kuracu per kantoj kaj vin',
Kaj rakontu al filoj dum sorta favor'

Pri mizer' de la orfa destin'.

3.. Daktilo:

Levu Ciono okulojn 'ēojon digi, -

La jutoj foriras de fremdijga klik'

Por programon starigei,

Nun forgesu pri plag', dum felicia borhor'

Vin kuracu per kantoj kaj vin',

Kaj rakontu al filoj dum sorta favor'

Pri mizer' de la orfa destin'.

4.. Anfiirako: Sin tiras ŝipar' kaj jubilas publik',

Ne poras ondšaum' ŝojon digi, -

La jutoj foriras de fremdijga klik'

Por programon starigei,

Nun forgesu pri plag', dum felicia borhor'

Vin kuracu per kantoj kaj vin',

Kaj rakontu al filoj dum sorta favor'

Pri mizer' de la orfa destin'.

p. 65
ALDORO III.

Eksemploj de novjudaj proverboj kaj popoldiroj -

- 1.. Až al Klingt iz a hogeo.
/ "Se oni sonoras, (do) estas festo". La senco estas: se (en la mondo) oni ion a-noncas, (au rakontas), do ĝi estas vero.
Por la nocio "festo" tie ĉi estas uzita specifa vorto, signifanta ne-judan feston, ĝia siragoj ne proklamas fest-okazantajn per sonorado./

- 2.. Alle jewonin hoben ejn ponim.
/ " Ĝiu grekoj havas la saman vizaspekton".

- Per "grekoj" estas aludataj rusaj soldatoj, ne diferencaj laŭ aspekto kielne de la uniformo).

- 3.. A sejne nejdiel iz a halb nadan.
/ " Bela fraŭlino estas (nem) duono da doto". T.e. ne bezonas multan doton. Aom-paru kun "Proverbaro Esperanta" de L. Zamenhof (en daŭrigo notota sole). "Prov. Esp." No 1067: "Bela vizago estas duono da doto". /

- 4.. A minheg breſt a din.
/ " Markutimo rompas legón". Traduko el hebrea laŭ Talmuda formulo: "Markutimo estas pli plenumenda ol prouulgita lego". Komparu kun "Prov. Esp." No 1139: "Popola lastimo havas valoron de lego"; "Lego malaperas, moro daŭras". /

- 5.. Der rebe neg.
/ " La rabeno rajtas". Serkonstante, ke ĉio de rabeno malpermessata al la ko-uni-nanoj, li nem permessas al si farpelnumi... Komparu kun "Prov. Esp." No 783: "Kion rajtas leono, ne rajtas azeno"; "Kio konvenas al sciuro, ne konvenas al vulturo". /

- 6.. Frez nit dem reufe, freg dem Keule.
/ " Ne demandu la kuraciston, demandu la malsamulon". (Pril. la farto kaj la dezirindajoj de la malsamulo). Komparu kun "Prov. Esp." No 192: "Ne demandu scienculon, demandu spertulon". /

- 7.. Fun a kazer a hor arroustrajen is sulf gut.
/ " De parko eltiĝi haron estas ankaŭ bone". "Porko" - estas ofendacka krozonomo por avarulo. Judoj ne rajtas uzi porkaĵon por manĝo, sed komercadis per porkaĵaro por bresfarado. La senco de la proverbo estas: taugas por utilo ricevi ion ajan (ec negravan aŭnon de avarulo). Komparu kun "Prov. Esp." No 1105: "Eli bona estas 10, ol nenio". /

- 8.. Ven frejt zaſ der orem-man, - azz er vert ohn un gefint.
/ " Kiam ĝojas malriĉulo? - Kiam li perdas (ior) kaj trovas". /

- 9.. Kreplah verén eukcugegesin.
/ " Kuiritaj pastafoj (per viando farcitaj) povas ankaŭ farigi mangteda". La senco: trooftaj frandsoj farigas ankaŭ neelteneblaj". /

- 10.. Umzist trinkt men vaser.
/ " Sempago oni trinkas akvon". La senco: "Nenio estas ricevebla serpagso". Komparu kun "Prov. Esp." No 592: "Nenja ago farigas sen pago". /

- 11.. Af a majse frejt nen kejn kaſe nit.
/ " Pri fabelo oni ne pride mandu", ĉar oni ne scias respondi. /

- 12.. Der toſtart zogt men, un di ŝmur mejnt men.
/ " Al mortinto ne helpos kupoj". Komparu kun "Prov. Esp." No 73: "Al fiſ' kuri-ka jaſo ne helpos"; "Kontrai faro farita ne helpas medito". /

- 13.. A barmer iž gut cu ŝlogin.
/ " Panfaronemulon decas batil". "Bati" - en senco rivelis kaj evidentigis la ŝajni-ĝitaĵojn. Komparu kun "Prov. Esp." No 490: "Ju hemo pil fiero, des phao phl severa"; "Pro homa fiero ŝoja infero". /

- 14.. A teutēn heilgen kejn bankes nit.
/ " Al mortinto ne helpas kupoj". Komparu kun "Prov. Esp." No 73: "Al fiſ' kuri-ka jaſo ne helpos"; "Kontrai faro farita ne helpas medito". /

- 15.. A nar iz a halber novi.
/ " Stultulo estas duona profeto". Laŭ talmuda proverbo: Ek de la templo-detruo ĝesis profetaĵoj kaj ili estas donitaj al infanoj kiel stultuloj". Komparu kun "Prov.

16. A ĉiuncgejn iz a brejte tir, arouscugejn - a snole.
/ Por eniri estas la larja pordo, por eliri - mallarĝa". Tenas pri plagoj, zorgo, malsanoj k.s. Komparu kun "Prov. Esp." No 218: "Peju mizeron tra l' pordo, revenos tra l' fenstro". /

17. Ver es ŝtajt huntejen vant, hert zajn ejene ŝand.
/ Kiu staras malantaŭ la vando, aŭdas la progran nahnoron". (Kontraŭ la kaſau-
scultantoj). Komparu kun "Prov. Esp." No 1188: "Kiu trans muro aŭscutas, tiun la
muro insultas"; "Kiu aŭskultas, kie li ne devas, tiu aŭjas, kion li ne revas". /

18. Brek ufa bulkon kaj elsalitos (el ĝi) judo". La senco estas, ke judoj troviĝas
ĉie, scie tie, kie oni ilin ne atendas trovi. /

19. A zahi mejoles un vejnlik broches.
/ Multaj metioj - multaj benoj". "Malmultaj benoj" (= bonoj), ĉar multnetaulo

ne estas specialisto. Komparu kun "Prov. Esp." No 1173: "Al posedanto de metio, man-
kas nerlo"; "Kiu metion disponas, mizeras ne konas". /

20. Vi kunt di kac iberón vasezi?

/ Niel povas la katino transiri akvon?" - popoldiro en la senco: "same kiel ka-
tino ne povas transiri la akvon, same mi ne povas atingi la deziratan...". /

21. Cu der pegre bin ī euk a ku.
/ Por oruit-epidemio estas mi ankaŭ - bovin". Popoldiro esprimanta plendon de

malsukcesumulo, al de netaŭgulo, pri ties diversitaj plagoj. /

22. Far a ganej iz kejn ŝleser niño.
/ Trafis kiel blinda ĉevalo en kavon. Pri malsukcesa okazintaĵo.

"Prov. Esp." No 596: "Palis pavon, falis kavon". /

24. Nit geſteuġen un nit gefleugēn.
/ Nek suprenigo, nek forflugo" - popoldiro pri lo neokazebla aŭ pri lo neveraſjna,

aŭ pri lo nationtaiga. Komparu "Prov. Esp." No 124: "Nek por baki, nek por haki". /

25. Fun darsfél iz a ŝtetel gevoren.

/ El világeto farigis urbetto". Komparu kun "Prov. Esp." No 235: "Ni panon ne es-
partis, subite kuko aperis". /

26. Er mejnt nit di hagode, er mejnt di knejħallah.

/ Li ne celas la paskan pregaron, sed la paskan pastobulojn". (La paska festa ceremoniaro postulas ankaŭ latitilojn speciale progezaron kaj nur post ŝia fino oni vespermanĝas, mangant interceterne speciale elkneditajn pastobulojn). La proverbo parolas pri praktikenulo, indiferenta al la idealoj kaj interesiganta nur pri konkreta utilo. Komparu kun "Prov. Esp." No 122: "Preġon faru, sed farunon preparu". /

27. Gurik teare afen barg Sinaj.

/ Returnen Torraon al la monto Sinajo". Serca slogan de la liberpensuloj, plen-
dantaj pri la neplenumbejo de la tropostulema religia instruo. /

28. A hisorien - di kale ī- cu ſejn.

/ Difekto: la flandino estas tro bela!" - paroldiro rilate al fu, kiu trovas, ke
certa objekto estas tro bonvalita. Komparu "Prov. Esp." No 345: "En ĝiu objekto
troviĝas difekto". /

29. Draj mol iz jidīsajt. /

/ "Trifoje estas judeco" (estas juda maniero). Versajne bazigas sur la teksto de Jesaja VI, 3: "Sankta, sankta, sankta estas la Eternulo Ĝeoat", en kiuj trifoje ripetiĝas la vorto "sankta". La rektaj sencoj: Lad la juda religia postulo, oni devas tri-
foje diri la tago pregi. Komparu kun "Prov. Esp." No 108: "Trio piacás al Dio". /

30. Al ĝi est nit kejn knobel, ŝtink nit fun monl.

/ "Se oni ne manĝas ajlon, ne malbonodoras el buĉo". En senco pri kažzo kaj post-
sevo. Ankaŭ en la specifa senco: kiu ne pekas, ne ricevas la punon. Komparu kun
"Prov. Esp." Noj 235, 312, 572: "Longe stelas ŝtelisto, tamen fine li pendos". /

31. Beser a pac inn ponim ejter a vejtog
do estas pli preferinda ol malsato. /

32. Fun hejder tor nen mit aroustrogn.
/ El la klaso oni ne elportu (kaſaferoin) - la lernejan sekretojn pri la kon-

duto de la lernantoj kaj la reagoj de la instruisto, ne estas dece malfasici; precipe oni ne denunci, komparu kun "Prov. Esp." No 331: "Lerneja sekreto ne iri al gazeto". / 33. A gast kunt af a vajl un zent af a mail. /

Tradukis J. Kohen-Cedek